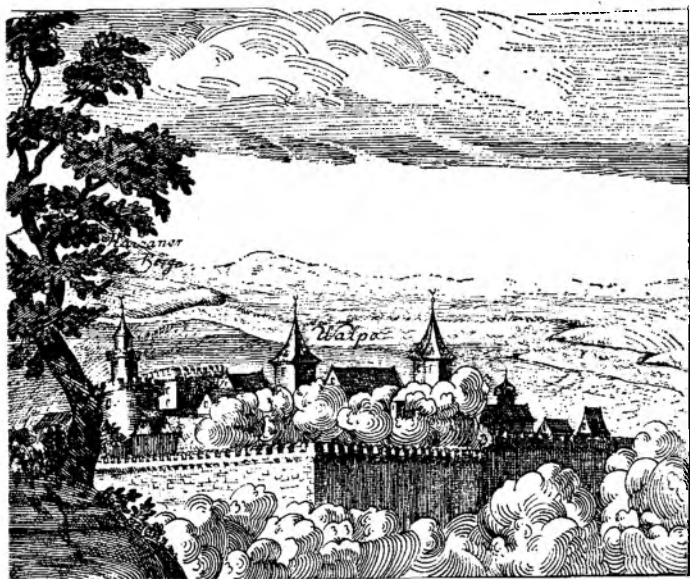

SPOMENICI KULTURE VALPOVŠTINE I DIO

Izdavač: Društvo prijatelja starina Valpovo

Za izdavača: Zvonimir Neuwirth

Lektor: Jelena Stojanović, prof.

Preveli: Dr. Danica Pinterović,
Marija Malbaša, prof.
Nina Horvat, prof.
A. E. Brlić i
Lábada Kéroly

Fotografije: Ladislav Pađan, Stanislav Šebalj, Nino Vranić,
Rudolf Bartolović, foto-sluzbe »Jednota« iz Daruvara,
Novogradiških novina, Poduzeća PTT saobraćaja Osijek,
Gradskog muzeja Vukovar, Muzeja Ilok i Muzeja Belišće

Tisak: Grafičko poduzeće »Slovo« Beli Manastir

Milan Balić

**SPOMENICI
KULTURE
VALPOVŠTINE**

I DIO

Valpovo 1976.

Uvodna riječ

Kad se pisao takav tekst prije — recimo — četvrt vijeka, znalo se podosta tek uglavnom o arheološkim lokalitetima, napose onima iz rimskog doba, zatim o burgovima i o važnijoj sakralnoj arhitekturi zahvaljujući većinom prof. Đuri Szabo-u. U drukčijoj slici pokazao se spomenički fond ove naše regije nakon što je izvršena sistematska osnovna evidencija spomenika kulture, koja se prvotno vršila u sklopu konzervatorskog zavoda u Zagrebu, da je nastave i upotpune, te razrade kao opširniju dokumentaciju stručne snage osječkog zavoda uz suradnju niza kulturnih radnika. Danas Slavonija s Baranjom i dijelom Srijema nema samo arheološke lokalitete i burgove, te nekoliko srednjovjekovnih crkava iz kojih se skače na barok. Pokazalo se da je gustoća spomenika te regije prilično velika, da ma po mnogobrojnim crkvama na tisuće predmeta od umjetničke vrijednosti, da ima objekata vrijednih s etnološkog stanovišta, da tu ima gradova, naselja koji su kao cjeline urbanistički spomenici s nizom vrijednih arhitektonskih ostvarenja i da je čitavo područje pokrila gusta mreža spomenika NOR-a.

Ako je zasad od tog mnoštva spomenika iz svih epoha razmjerno malo njih detaljnije obrađeno, važno je u ovoj fazi za zaštitu spomenika da su oni u svojoj biti okarakterizirani, kako se na temelju toga mogu ispravno valorizirati i čuvati.

Da čuvanje spomenika i starina mogu pridonijeti regionalni lokalni faktori pokazalo se i u Valpovu. Da što više bude razumijevanja za kulturnu baštinu osnovni je uslov da je upoznamo pa da je tako naučimo cijeniti. U tom je smislu korisno da je prof. M. Balić posvetio unutar ove publikacije nešto više pažnje i dosad premalo obrađenom spomeničkom fondu Valpova i njegove okolice. On je iznio podatke o ispravno valoriziranim pojedinim arhitektonskim objektima u samoj valpovačkoj aglomeraciji kao i u pojedinim naseljima Valpovštine, osvrćući se tu i tamo i na in-

ventar u pojedinim zgradama. Kako se kod nas sve više sagledavaju pojedini objekti i sa sociološkog gledišta, pažnje je vrijedna obrada Belišća, koje i kao cjelina i u detalju postaje sve to više važan dokument određene proizvodnje i načina života radničke klase iz vremena oko godine 1900.

Prof. Dr. Anđela Horvat

Recenzija dr. Zdravka Marića

Radeći godinama na zaštiti nepokretnih spomenika kulture u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Osijeku u radno vrijeme i van njega, Milan Balić je uporno tragao za spomenicima i podacima o njima, te na taj način kompletirao kako zavodsku dokumentaciju tako i svoje saznanje o pojedinačnim objektima i uspio da stekne sintetsko poznavanje problematike sa kojom se bavi posebno na slavonsko-baranjskoj regiji. Dokumentacija deponirana u Zavodu može da zadovolji dnevne potrebe službe zaštite, ali zbog svoje vrijednosti i zbog sve većeg broja podataka o spomenicima kulture nužno je da se objave svi važniji podaci i da se pokušaju obraditi i problemi na koje se pri takvom poslu stalno nailazi. Tako je vjerojatno mislio M. Balić kada je stvarao i stvorio djelo »Spomenici kulture Valpovštine - I«. Za potrebe matične ustanove i najbliže saradnike, Milan Balić je nedavno izradio internu publikaciju »Pregled evidentiranih nepokretnih spomenika kulture na terenu slavonsko-baranjske regije« čime je u stvari započeo da finalizira svoj stručni rad čiji rezultati moraju biti dostupni javnosti iz više razloga, između kojih je svakako izuzetno značajan i taj što postoji vrlo veliki broj ljudi zainteresiranih za spomenike kulture na regiji u kojoj žive.

Knjiga »Spomenici kulture Valpovštine - I« pisana je za prosječno obrazovanog čitaoca, što znači za široki krug ljudi, ali će biti vrlo korisna i svakom stručnjaku, jer se u njoj nalaze osnovni podaci o historijskim događajima u Slavoniji i Baranji o kojima još uvijek svjedo-

će očuvani spomenici kulture, zatim tu su predstavljeni i svi važniji događaji vezani za aktivnu i pasivnu zaštitu spomenika kulture ove regije, i u sklopu ove problematike nalaze se i nepokretni spomenici kulture Valpovštine. Vrijednost knjige izuzetno povećava navedena literatura sa kojom se autor služio, sakupljena sa raznih mjesta od najuglednijih naučnih časopisa do lokalnih novina. Možda je potrebno dodati da je knjiga pisana tečno i komponirana tako da se odlomci prirodno međusobno vežu.

Šteta je ipak što se ovaj rad odvaj a na prvi dio koji imamo pred sobom i na drugi dio koji tek očekujemo jer bi oba dijela štampana unutar jedne knjige dala ovom opusu neophodnu cjelovitost. Ipak i ovako nedovršeni rad Milana Balića predstavljat će koristan i neophodan priručnik naročito u zavičajnoj nastavi. U svakom slučaju ovo djelo Milana Balića mora se shvatiti kao početak rada na opsežnoj publikaciji o svim nepokretnim spomenicima kulture Slavonije i Baranje koju javnost sa pravom očekuje od Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku i od Milana Balića kao stručnjaka za ovu oblast.

U Sarajevu 1. marta 1976. godine

Dr. Zdravko Marić
načelnik Odjeljenja za arheologiju
Zemaljskog muzeja BiH
S a r a j e v o

**PREGLED
SPOMENIKA KULTURE
SLAVONIJE I BARANJE**

SPOMENICI KULTURE SLAVONIJE I BARANJE

Slavonija — prostor između Dunava, Drave i Ilove — prirodna je i historijska cjelina na čijem se tlu odvijao kontinuirano život i stvarale različite civilizacije i kulture, počev od prethistorije pa do danas. Ovo svjedoče brojni arheološki lokaliteti Starčevačke kulture, Vinčanske, Sopotsko-lendelske i kultura ostalih plemena i naroda koji su živjeli na tlu Slavonije i Baranje.

Najznačajniji arheološki lokaliteti iz ovog perioda života čovjeka su na Vučedolu kod Vukovara, Sarvašu kod Osijeka, Batinoj Skeli, Bijelom Brdu kod Osijeka i nedavno otkrivena brončano-dobna nekropola sa paljevinama u Gredjanima (općina Nova Gradiška). Ovaj lokalitet je najveća (71 grob) istražena brončano-dobna nekropola na području naše regije. Na području Valpovštine iz ovog perioda najznačajniji je lokalitet Lepodrivci kod Bízovca gdje je pronađen kasnobrončani depo.

Rimskim osvajanjem Slavonije, početkom nove ere, započelo je razdoblje širenja antičko-rimske kulture, čija se aktivnost naročito očitovala u gradnji cesta, vojnih postaja i gradova, od kojih su najznačajniji Mursa (na području današnjeg Donjeg grada u Osijeku), Cibale (Vinkovci), Cornacum (Sotin), te rimskih naselja nastalih na prethistorijskim zgarištima u Treštanovcima (općina Sl. Požega), Daruvaru (Aquaa Balissae), Benkovcu (općina Nova Gradiška) i dr. Na području Valpovštine u doba Rimljana egzistiralo je mjesto (ili

postaja) Jovalium (Jovalio), koje nije istraženo i rimsko naselje u Petrijevcima.

Velikim seobama naroda od IV pa do VII stoljeća prekinut je razvoj rimske kulture i civilizacije, kada u ove krajeve prodiru Huni, Avari, Langobardi, Gepidi i drugi narodi, a u VI stoljeću i Slaveni čiji su prvi tragovi materijalne kulture evidentni na području Iloka, Bijelog Brda, Sotina, Dalja, Zmajevca, Čačavice i dr.

U XIII stoljeću kulturno-povijesni razvoj Slavonije poremećen je najezdom Tatara, a kasnije u XVI stoljeću, Turaka, čija su osvajanja imala za posljedicu kada strofalna razaranja postrimske kulture i civilizacije.

Tatarskim pustošenjem uništen je trud majstora romaničkog graditeljstva i umjetnosti, a po fragmentarnim ostacima zaključuje se da je na ovom području bilo značajnijih arhitektonskih ostvarenja, kao što su utvrđena benediktinska opatija Rudine kod Sl. Požege od koje je očuvano svega par kamenih reljefa izvanredne kulturno-povijesne i umjetničke vrijednosti, ostaci nekad velelepne romaničke crkve u Iloku od koje je očuvan stupac s reljefom »Agnus Dei« iz XII stoljeća, ostaci srednjovjekovnog grada Stupčanica kod Daruvara i dr.

Skromnija ostvarenja romaničkog sakralnog graditeljstva su: kapela sv. Mârije kod Bapske, koja je kasnije gotizirana i barokizirana, i kapela sv. Martina kod Lovčića u kojoj su očuvani fragmenti ranogotičkih fresaka. Svi ovi spomenici su reliquiae reliquiarum nekad bogate kulturne baštine romaničkog graditeljstva i skulpture Slavonije.

Gotičko graditeljstvo i umjetnost imalo je šireg zamaha na području naše regije. Steklo je tradiciju i specifičnu razvojnu liniju, što svjedoče brojni ostaci profanog i sakralnog graditeljstva, skulpture, zidnog slikarstva i predmeta umjetničkog obrta.

Čečavac, (Općina Sl. Požega): Kamena romanička plastika
iz opatije Rudine

Voćin: Svetište monumentalne gotičke crkve
Bl. Dj. Marije, snimak 1964. g. prije obnove

franjevačke crkve u Iloku, Šarengradu, Sl. Požegi, kapela sv. Lovre u Sl. Požegi, sv. Stjepana kod Glogovice i druge, ili obnavljane u XIX stoljeću u duhu historijskih stilova, kao kapela sv. Marije u Dragotinu.

Više su izvornosti očuvale: kapela sv. Dimitrija kod Brodskog Drenovca koja povrh svetišta ima obrambeni toranj sa strijelnicama, kapela sv. Pantelejmona kod Tornja (općina Pakrac), koja ima tlocrt u obliku trolišta, kapela sv. Martina u Martinu kod Našica — kasno-romanička građevina.

Od veoma prorijeđenog gotičkog zidnog slikarstva, najbolje su očuvane, nedavno restaurirane od strane Restauratorskog zavoda Hrvatske zidne slike u kapeli

sv. Lovre u Sl. Požegi iz XIV stoljeća koje po načinu obrade i kvaliteti ne zaostaju iza ostvarenja evropskog gotičkog zidnog slikarstva.

Ostaci zidnih slika u kapeli sv. Martina u Lovčiću još uvijek nisu ispitani, kao ni zidne slike u ruševinama kapele sv. Mihaila u Ratkovici.

Toranj: Srednjovjekovna kapela sv. Pantelejmona
(snimak preuzet iz knjige Dr. R. M. Grujića)

Sl. Požega: Krist u mandorli — freska
u svetištu kapele sv. Lovre (foto: Nino Vranić 1967. g.)

Što se tiče gotičke skulpture na ovom terenu je očuvano vrlo malo radova: madona iz franjevačke crkve u Osijeku, koja vuče porijeklo iz Koprivnice, i fragmentarno očuvana nadgrobna ploča bosanskog biskupa Ivana Zela, vanredan rad zrele gotike.

Isto tako je malo očuvano predmeta umjetničkog obrta koji se čuvaju u slavonskim muzejima i samostanima. Najnoviji nalaz fragmenata pećnjaka u srednjovjekovnom gradu Ružici s likom žene, starca i jela, koji odišu kasnogotičkim stilskim odlikama, nedvojbeno pokazuje da su srednjovjekovne peći grada Ružice predstavljale remek-djela pećarskog umijeća, koje ni po čemu ne izostaju za ostvarenjima evropskog umjetničkog obrta XV stoljeća.

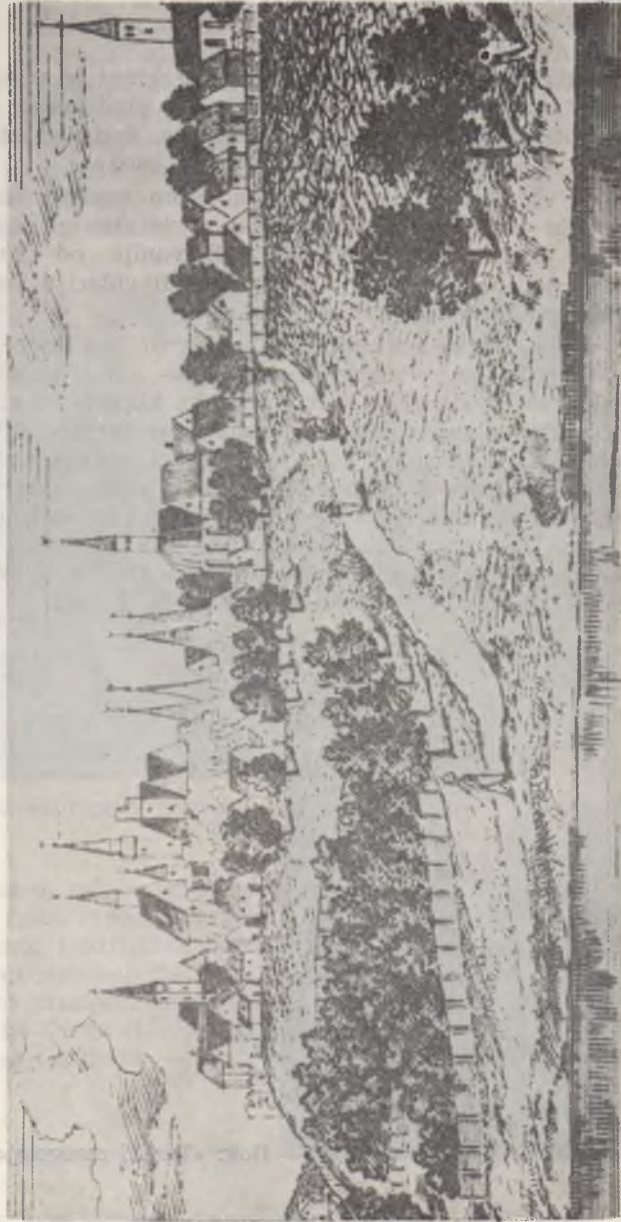

Sl. Orahovica: Fragment gotičkog pećnjaka iz srednjovjekovnog grada »Ružica«

Sl. Orahovica: Figura žene,
vjerojatno završni dio peći iz
srednjovjekovnog grada
»Ružica« — ocakljena glina

Ilok: Turski Ilok 1608. godine, crtež iz Prandstetterova putopisa

Prodorom Turaka u Slavoniju prekinut je ponovno dalji tradicionalni razvitak kulture i civilizacije, one-mogućen utjecaj kulture sa zapada, a s druge strane otvoren je snažan utjecaj kulture sa istoka.

Iz vremena turskog vladanja ovom regijom ostalo je vrlo malo spomenika islamske arhitekture i umjetnosti jer je nakon oslobođenja Slavonije od Turaka 1687. godine nastupila sistematska likvidacija islam skog graditeljstva.

Od islamske arhitekture očuvana su u Iloku dva spomenika: tzv. »Turski mauzolej« — turbe u obliku baldahina s kupolom, i tzv. »Turska kupelj« sa zidovima ukrašenim arabeskama, zapravo u tursko vrijeme adaptirana jedna od kula srednjovjekovnog obrambenog zida Iloka, u Đakovu — Ibrahim pašina džamija s kupolom koju drže orijentalni stalaktiti (kasnije preuređena za crkvu Svih Svetih), u Gorjanima — kula Jaić-bega sa strijelnicama (adaptirana 1837. g. u kapelu Sv. Tri kralja) i česme u Cerniku i Sl. Požegi.

Ilok: »Turski mauzolej«

Iz vremena turske okupacije je i manastirska crkva sv. Nikole kod Sl. Orahovice. Objekt je trikonhalne osnove sa četiri stupa koja nose tambur i kube. Po arhitektonskim detaljima i obradi, rađena je u tradiciji moravske škole. U crkvi su fragmentarno očuvane freske nastale u isto vrijeme kada i crkva. Bogata manastirska riznica jednim dijelom je uništena.

Sl. Orahovica: Srpsko-pravoslavni manastir Sv. Nikolaja kod Duzluka

Nakon oslobođenja od Turaka, Slavonija se obnavlja u duhu evropske tradicije zakašnjelog i nešto modificiranog austrijskog baroka. Obnavljaju se stara srednjovjekovna mjesta ili kompletno planski grade nova, kao na primjer Nova Gradiška, izgrađuju vojne utvrde: Osijek—Tvrđa (1710—1721. g.), Sl. Brod, (1715—1732. g.) i Stara Gradiška — 1762. g.

Ilok: Zauzeće Iloka 12. VII 1688. godine, bakrorez

Osijek: Ostaci turske tvrđave — Filibeova utvrda
(u parku zapadno od Tvrđe)

Iz toga perioda potječu urbane aglomeracije osječke Tvrđe, Vukovara, Vinkovaca, Sl. Požege, koje svojom urbanom koncepcijom i arhitektonskim sadržajem predstavljaju najznačajnije barokne ansamble Slavonije. Izgrađeni su i kompleksi franjevačkih samostana u Iloku, Šarengradu, Vukovaru, Osijeku, Našicama, Đakovu (porušen 1912. g. da bi se izgradilo monumentalno Bogoslovno sjemenište u duhu modificirane secesije), Sl. Brodu, Cerniku, Sl. Požegi, Virovitici i kapucinski samostan u Osijeku.

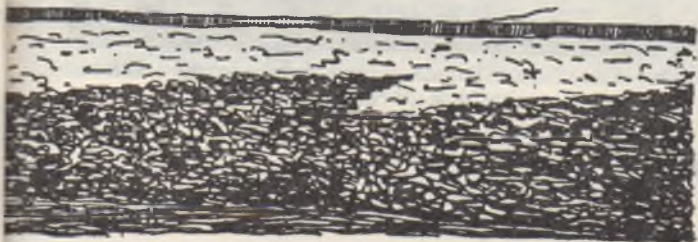
Na drugoj strani moćni feudalci Slavonije i Baranje, kao da su se takmičili krajem XVIII i početkom XIX stoljeća s vojskom, crkvom i gradskim općinama,

Stara, Crkva sv. Petra
u Baruti (1811/12)

Jovan Gojković 1893.

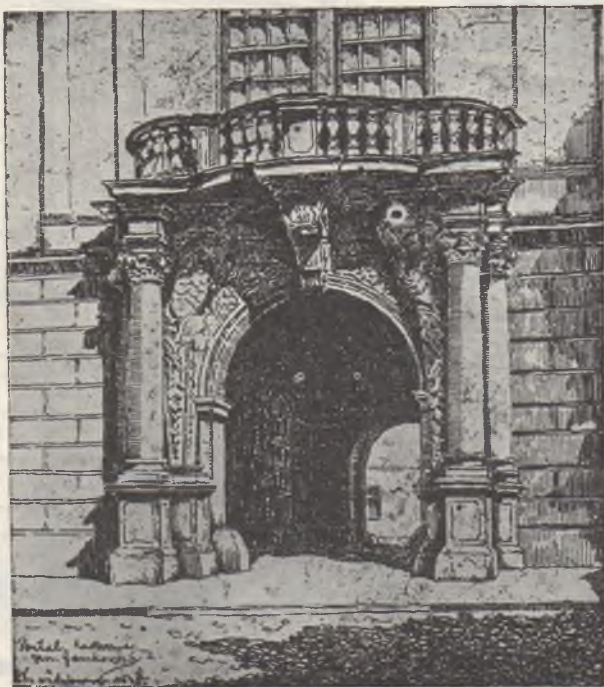
Osijek — Tvrđa: Glavna straža na Partizanskom trgu
(Crtež Jovana Gojkovića)

Slika na prethodnoj stranici (27)

Osijek — Tvrđa: Kuća Plemić, Stanivukovićeve ulica br. 5.
Po bogatoj obradi uličnog pročelja u duhu baroka s vidnim
odlikama rokoka, izdvaja se od ostalih stambenih objekata
unutar Tvrđe

(Crtež Jovana Gojkovića)

Osijek — Tvrđa: Palača glavne komande, monumentalni
barokni portal s atlantima

Osijek — Tvrđa: Palača Zemaljske uprave za Slavoniju, dvorišna pročelja prije adaptacije krajem prošlog stoljeća

Osijek — Tvrđa: Vodena vrata

Osijek — Tvrđa:
Kompleks franje-
vačkog samostana
(crtež Jovana
Gojkovića)

Muzej Slavonije u Osijeku, koji uskoro slavi stogodišnjicu svog plodnog rada, čine dvije jednokatne zgrade: ugaona zgrada bivšeg magistrata, izrađena 1700. godine za potrebe dvorske komore, i susjedna jednokatnica br. 5.

Vrijednost ovog baroknog kompleksa upotpunjuje bogati muzejski fundus i zbirke od kojih su neke jedinstvene u nas i u svijetu, kao na primjer: zbirka Murse i numizmatička zbirka.

Bogata muzejska knjižnica s preko 70.000 primjeraka rijetkih izdanja iz XVI, XVII i XVIII stoljeća ima za slavonsko-baranjsku regiju karakter znanstvene knjižnice.

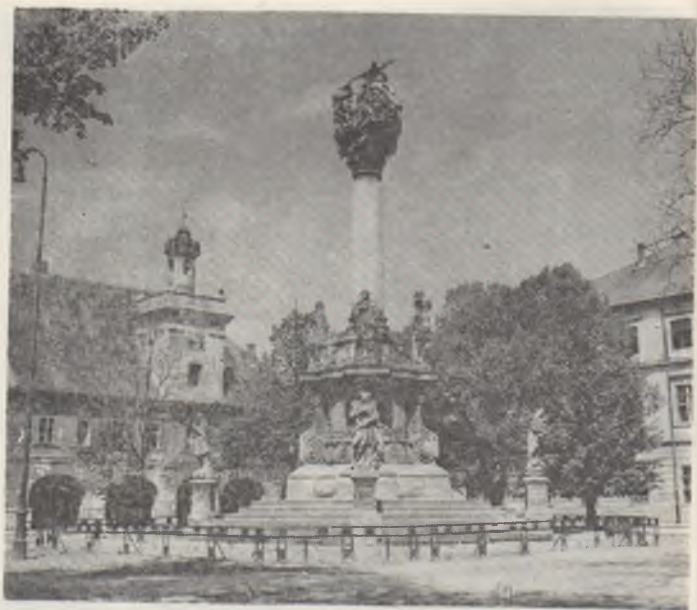
Osijek: Muzej Slavonije, interijer

Osijek: Plan osječke tvrđave s Krunskom utvrdom na lijevoj obali Drave, XVIII st.

podizali su na svojim imanjima ili u naseljenim mjestima dvorove i kurije. Kneževi Odescalchi u Iloku, na ruševinama srednjovjekovnog dvora Iločkih, podigli su dvokatni dvorac koji je u više mahova pregrađivan. Isto tako grofovi Eltz u Vukovaru grade monumentalni dvorac, u Nuštru De Coseaux ruši prekrasnu kameom zidanu srednjovjekovnu crkvu i od toga materijala gradi dvor, u Osijeku Pejačevići grade dvor na prelazu iz XVIII u XIX stoljeće, u Dardi Esterhazy, u Kneževu Fridrih Habsburški, u Đakovu biskup, u Valpovu baron Prandau gradi dvor u sklopu starog srednjovjekovnog grada, u Našicama Pejačevići, u Trenkovu i Daruvaru Jankovići, a u Virovitici Pejačevići.

U isto vrijeme razvija se i graničarska arhitektura. Austrijske vojne vlasti grade uz rijeku Savu brojne ka-

Osijek: Kužni pil, Glavna straža i palača Glavne komande, kvalitetan barokni ansambl osječke Tvrđe

raule — čardake, od kojih je posljednji očuvan u Županji (ma da je i taj pretrpio znatne izmjene), a graničari podižu zadružne katnice sa otvorenim trijemovima po uzoru na kasarne. Pored objekata u Brodu, Vinkovcima u Županji, izgrađuju se veće solidnije zidanice po manjim mjestima graničarskog pojasa u Sikirevcima, Ivankovu i drugim mjestima.

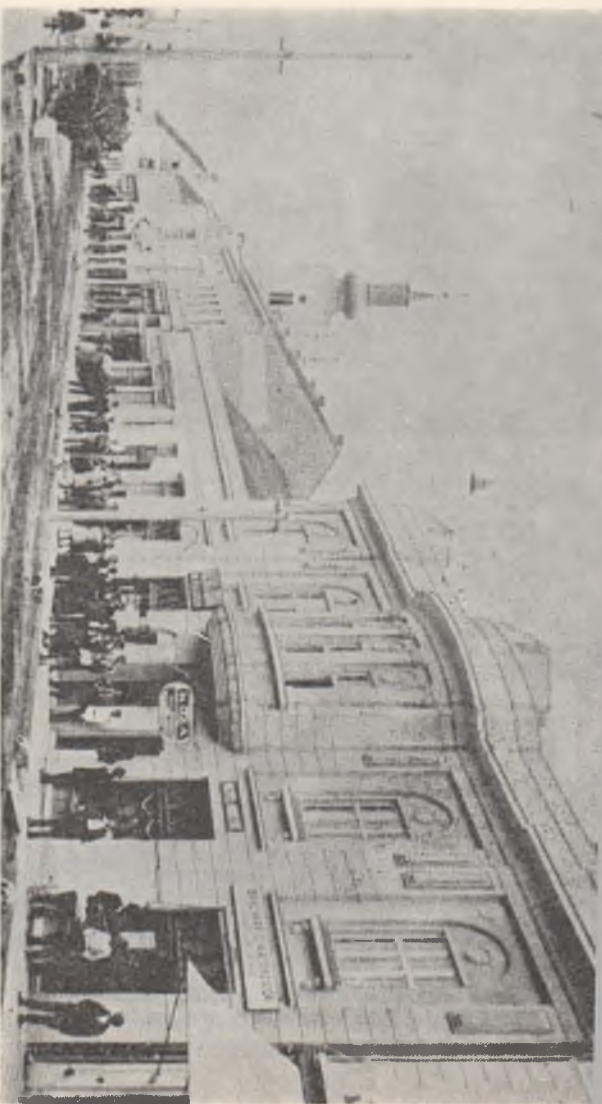
U daljnjoj urbanizaciji Slavonije tokom XIX stoljeća uglavnom su zastupljeni: kasni barok (Osijek, Vukovar, Vinkovci, Valpovo, Đakovo, Virovitica), klasicizam (naročito vrijedna palača virovitičke županije u Osijeku, rad N. Hilda, izgrađena 1834—1846. g.), a najviše

Sl. Požega: Trg Maršala Tita (u osnovi srednjovjekovni, izgrađen je u XVIII i XIX stoljeću u duhu kasnog baroka)

Pakrac: Zaštićena urbanistička cjelina pogled na ulicu Maršala Tita i zgradu stare općine

Nova Gradiška, Planski izgrađeno naselje u 18. i 19. stoljeću, snimak iz 1927. godine

Sl. Brod: Franjevački samostan, klaustar

historijski stilovi, dok su objekti s početka ovog stoljeća uglavnom građeni u duhu ekspanzivne secesije (Vukovar, Vinkovci, Đakovo, Brod, Pakrac, posebice reprezentativno izgrađen potez stambenih objekata na bulevaru JNA i pošta u Osijeku).

Vukovar: Dvorac Eltz (sada zgrada Gradskog muzeja
Vukovar), dvorišno pročelje

Našice: Stari dvor Pejačevića izgrađen početkom
XIX stoljeća

Đakovo: Biskupski dvor, podigao 1703. g. biskup Patačić a
proširio 1821—1822. g. biskup Raffay

Virovitica: dvorac (1800. — 1804. g.)

Cernik: U osnovi srednjovjekovni kaštel
barokiziran u 18. stoljeću

Donji Miholjac:
Dvor Majlath
izgrađen
početkom ovog
stoljeća u
duhu engleskog
stila Tudor

Osijek: Palača županije virovitičke, sada S. O. Osijek
(rad N. Hild-a 1834-1846. g.)

Županja: Posljednji graničarski čardak na Savi, sada
zgrada Muzeja Županja
Crtež: Jovana Gojkovća

Osijek: Monumentalna palača Glavne pošte izgrađena 1907. g.

Osijek: Palača Glavne pošte, interijer

Narodno graditeljstvo Slavonije dugo je zadržalo u brdovitim i šumovitim predjelima tradicionalnu gradnju drvenih kuća različitih tipova, dok u istočnim dijelovima Slavonije i Baranje preovlađuje tzv. »panonski tip kuće« građen opekom, ćerpićem ili nabojem. Ove su kuće pokrivene dvostrešnim krovom, slamom ili trskom. Ulično pročelje u pravilu ima zabat, a dvorišno ima otvoren trijem na stupovima, koji su ponekad bogato izrezbareni.

Vinkovci: Galerija likovnih umjetnosti

Donja Rašenica: Pravoslavna kapela Uspenja presvete Bogorodice, prorijeđen primjer drvene narodne arhitekture

Profinjeni smisao za sklad i ljepotu graditelji iz naroda ugradili su kako na gospodarskim zgradama (primjer Erićev i Sudarov hambar u Bizovcu), tako i na seoskim drvenim crkvama (kapela sv. Anutna u Kuku-njevačkim Brezinama kod Pakraca, kapela u Donjoj Rašenici i kapela u Donjoj Kovačici koja je islikana pučkom vegetabilnom ornamentikom).

Za noviju povijest Slavonije posebno su značajni spomenici iz doba razvitka revolucionarnog radničkog pokreta, komunističke partije, spomenici NOB-e i najnoviji spomenici vezani za razvoj samoupravljanja.

Brojni radnički domovi, sjedišta radničkih organizacija, ilegalne partijske štamparije, memorijalni objekti

Vukovar: Radnički dom u kojemu je 1920. god. održan
II Kongres Socijalističke radničke partije Jugoslavje
(komunista)

Pakrac:

Kuća Marković, ulica
Maršala Tita br. 8. u
kojoj je radila od 1939.
do 1941. g. ilegalna
partijska tiskara

Dakovo:

Spomenik Ivi Loli Ribaru.
Brončana statua
podignuta je 1952. g.
(rad akademskog kipara
Tome Rosandića)

i mjesta vezana za djelovanje KPJ: u Vukovaru (monumentalni objekt Radničkog doma, u kojemu je 1920. godine održan II Kongres Socijalističke radničke partije — komunista, kuća u kojoj je tiskana »Radnička straža« u ulici Moše Pijade), u Osijeku (kuća Radničkog doma u Strossmayerovoj ulici br. 98 i Ilirskoj br. 16.) u Sl. Požegi (kuća na trgu Maršala Tita br. 7 u kojoj je djelovao borac za radnička prava Aleksandar Tajkov), u Pakracu (kuća Marković u ulici Maršala Tita br. 8 u kojoj je djelovala ilegalna Partijska štamparija) u Vinkovcima i drugim mjestima Slavonije, trajan su dokument vremena i prostora gdje se formirala klasna svijest i snaga radničke klase.

Bučje: Spomenik u čast formiranja I čehoslovačke brigade Jan Žižka

Gudnoga (općina P. Slatina)
 Vojno partizanska
 bolnica VI slavonskog
 korpusa u kojoj se
 od 1942. do 1945. g.
 liječio veliki broj
 ranjenih i bolesnih
 boraca (detalj)

Vučjak Kamenski:
 Brvnara partizanske
 škole, podignute
 1944. g.

Uništeno selo Ivanci
 (općina Vinkovci),
 Spomenik palim borcima
 i žrtvama fašističkog
 terora

Batina: Spomenik
»Pobjeda« (detalj)
rad A. Augustinčića
1947. god.

Kamensko: Spomenik Pobjedi naroda Slavonije
(rad V. Bakića)

Jasenovac: Spomenik žrtvama koncentracionog logora
Jasenovac (rad Arh. B. Bogdanovića)

Ilok: Grobnica Crvenoarmejaca, spomenik iz 1962. g.,
rad ing. Z. Kolacio

Valpovo: Spomenik avijatičarima (Originalno avionsko
krilo u Narodnom parku dvorca u Valpovu)

Brođanci: Spomenik palim borcima i žrtvama
fašističkog terora

Brojne kolibe, zemunice, brvnare partizanskih bolnica (Gudnoga, bolnica tifusara na Polumu), škola (Vučjak Kamenski i Krajna), spomenici i memorijalna mjesta u čast formiranja brigada (Budići — mjesto formiranja I Slavonske udarne brigade NOV i POJ, Bučje — mjesto formiranja brigade »Jan Žižka«, Gornji Borki — mjesto osnivanja XVI Slavonske brigade), spomenici u čast velikih bitaka (Dočić — u čast Šušnjarske bitke«, spomenici i kriptе narodnih heroja i boraca (Slobodnica, Končanica, D. Pištana, Valpovo, Belišće, Petrijevci i dr.) i neznanim junacima herojske borbe i žrtvama fašizma, govoriti će budućim naraštajima o teškim i slavnim danima borbe naših rodoljuba.

Ovi brojni spomenici, bilo da su monumentalni kao spomenik žrtvama fašističkog terora u Jasenovcu, spomenik Pobjedi revolucije naroda Slavonije u Kamenском, ekspresivni — kao avionsko krilo poginulim drugovima avijatičarima u Valpovu ili skromni kao spomenici neznanim partizanima razasuti po planinama širom plodne Slavonije i Baranje, izraz su dubokog poštovanja i privrženosti Slavonije i Baranje revolucionarnoj borbi i slobodi.

**SPOMENICI
KULTURE
VALPOVŠTINE
I DIO**

I Profani spomenici

Šire područje Valpovštine bilo je nastanjeno još u neolitu što pokazuju gusti tragovi ranijih i kasnijih neolitskih naselja na području između Karašice i Vučice. Po mišljenju Dr. Bösendorfera »Ova naselja gledana s visoka bila su kao kupovi krtičnjaka, a gledana iz bliza bili su to skupovi poluoblikih, sad većih, sad manjih kolibica«. Ovaj tip gradnje u ranijem neolitu gotovo je identičan na širem slavonskom terenu, što dokazuju arheološka ispitivanja.

Dok je neolitskom čovjeku glavni posao bio fabricacija kremenog oruđa, dotle su se žene bavile ratarstvom i izradom primitivne keramike. Najznačajnije neolitsko nalazište na području Valpovštine je u Samatovcima.

Krajem neolita Slavonijom prolaze s istoka prema zapadu novi narodi koji dolaze dolinom Dunava, Drave i Save. Obale rijeka, potoka bile su najpogodnija logorišta tih naroda, koji su protjerali neolitsko autohtono stanovništvo produživši na njihovim zgarištima kontinuitet naselja.

Čovjek gradi brvnare koje su u početku jednodomne (s jednom prostorijom), a kasnije s dvije prostorije, od kojih jedna ima ognjište, a stražnja služi kao spavaća soba.

Sudeći po arheološkim iskopinama prastanovnik Valpovštine bavio se pretežno ratarstvom a tek onda lovom, kožarstvom i preradom kosti. Iz ovog perioda pronađeni su fragmenti inkrustirane keramike.

Počeci upotrebe bakra na ovom području potječu vjerojatno još u doba Sopotske kulture.

Iz brončanog doba najznačajniji nalaz na ovom području svakako je onaj kasno-brončani depo iz Bizovca sa lokaliteta »Lepodrevci«.

U IV stoljeću u ove krajeve doseljavaju Kelti, majstori obrade željeza, stakla, emaila i izrade glinenih posuda na lončarskom kolu.

Početkom nove ere Rimljani su osvojili i područje današnje Slavonije. Njihova civilizacija manifestirala se između ostalog u izgradnji zidanih puteva i gradova. Rimljani uvode svoj upravni sistem, pismenost i novčanu trgovinu.

Na glavnoj rimskoj cesti, koja se protezala kroz ove krajeve, nalazio se vjerojatno i rimski grad Jovalia (Jovalium) na terenu današnjeg Valpova. U nedostatku podataka teško bi bilo reći kakovo je to bilo mjesto, da li obična manja rimska poštanska postaja sa vojnom posadom ili je to bilo veće naselje. I na području današnjeg sela Petrijevci pretpostavlja se da je bilo rimsko naselje Mursella.

U velikim seobama naroda od IV do VII stoljeća u ove krajeve prodiru Huni, Avari, Langobardi, Gepidi, a kasnije od VI stoljeća i nadalje Slaveni. Vremenski period od doseljenja Slavena u ove krajeve pa do XII stoljeća u nedostatku podataka je još uvijek neistražen, međutim počev od XII i XIII stoljeća može se utvrditi da su Slaveni bili organizirani po plemenskim župama i da je plemenskih župa bilo i ovdje.

Nakon uspostavljanja veze Hrvatske sa Ugarskom (1.102 g.) Mađari su vršili ekspanziju na slavonsko tlo prvo preko biskupije u Pečuhu koja je u cizdravskoj županiji sezala do obronaka našičkog gorja Papuka i Krndije, a kasnije u XIII stoljeću ovdje je provedena politička organizacija tako da je ovaj dio Valpovštine potpao pod baranjsku županiju.

Sigurno je da je period direktne mađarske vlasti uticao negativno na političko i etničko formiranje valpovačke okoline i samog Valpova. Ovo vidimo već i iz samih imena prvih srednjovjekovnih vlasnika Valpova i valpovačkog vlastelinstva. To su bili Mađari, kao Šoljagi Ištvan, sa kojeg je prešlo imanje 1387. g. u ruke Dragfya, a godine 1397. odnosno 1404. dobiva ga kao kraljevski dar Ivan Morović. Te godine (1438.) spominje se i valpovački grad. Godine 1465. grad Valpovo i valpovačko imanje su u rukama Gorjanskih, a od 1470. godine do 1481. g. drže ga Perenji. Nakon toga Matija Korvin je poklonio Valpovo 1481. g. banu i dvorskom sucu grofu Matiji Gerebu de Vingarth. Imanje je poslije prešlo na Korode, Moroviće, a od 1512. god. vlasnik je imanja i grada palatin Emerik Perenji. Tako je ostao grad Valpovo u vlasništvu obitelji Perenji sve do pada grada u turske ruke.

Prema dokumentu iz 1512. g. valpovačkom vlastelinstvu je pripadalo oko 60 sela i gradovi: Našice, Podgorač, Zelenovac, Selce, Subotica i Prisućanik.

Poslije Mohačke bitke veliki je dio osječke oblasti došao pod tursku vlast, dok je Valpovo zbog jake tvrđave i dobrog položaja između Drave i Karašice uspjelo odoliti navalama Turaka još neko vrijeme.

Nakon osvajanja Voćina, Stupčanice, Bijeke Stijene, krenuo je Ulman - paša 1543. g. zajedno sa požeškim sandžakom Murat Begom prema Dravi. Tada su izvršili opsadu Valpova, koje je branila posada Petra Perenjia na čelu sa Mihailom Arkijem. Posada je bila opskrbljena sa dovoljno hrane i ljudi tako, da je mogla dosta dugo odolijevati turskim jurišima. Za vrijeme opsade valpovačkog utvrđenog grada izbačeno je 3175 kamenih zrna, što neosporno svjedoči da je grad bio dobro utvrđen.

Potkraj lipnja iste godine stigao je i Sulejman II sa velikom vojskom koja je opsjela Valpovo. Nakon goto-

vo dvomjesečne opsade, 23. 6. 1543. godine grad se predao Turcima.

U Valpovu su Turci kasnije osnovali sjedište kotara koji je obuhvaćao područje od valpovačke tvrđave do blizu Donjeg Miholjca na zapad i do Karašice na jug. U to vrijeme Valpovo je u sastavu požeškog sandžaka koji je pripadao bosanskom pašaluku.

Pred sam kraj turske vladavine ovim krajevima u Valpovu je 1680. g. bio gospodar - dizdar Ahmet paša, koji je na čelu posade od 40 nefera. Isto tako ovdje je živjelo 25 turskih spahija i preko dvjesta turskih obitelji koje su se bavile trgovinom i ratarstvom. Kršćanskih kuća bilo je svega deset.

Par godina kasnije (1686) u velikom ratu za oslobođenje, Turci su sve više gubili svoje pozicije u Slavoniji i Ugarskoj. Godine 1687. združena carska i hrvatska vojska u prolasku prema Osijeku, zaustavila se pod Valpovom. Valpovački aga pružio je otpor topovima. čiji plotuni su bili ujedno i znak susjednim turskim tvrđavama da je Valpovo u opasnosti. Poslije zauzeća Osijeka, više se nije branilo ni Valpovo. Predalo se 30. rujna 1687. godine.

Muslimansko stanovništvo izbjeglo je iz Valpova ostavivši preko 200 pustih dobro izgrađenih kuća sa vrtovima i gospodarskim zgradama.

HISTORIJSKA URBANISTIČKA CJELINA VALPOVA

Nakon oslobođenja od Turaka, utvrđeni srednjovjekovni grad Valpovo zajedno s mjestom i velikim posjedom pripao je Komori.

Iste godine (1687.) u jesen otpočelo je naseljavanje Valpova doseljenicima iz okoline, Baranje, Bačke i Bosne.

Da je ovo naseljavanje bilo uspješno, vidi se i po popisu Valpova iz 1702. g. koji govori da su u Valpovu nastanjene 104 kuće.

Godine 1721. Valpovo sa ogromnim imanjem dobiva barun P. A. Prandau, čiji su direktni nasljednici gospodarili valpovačkim posjedom sve do 1885. godine, kada posjed prelazi u ruke nasljednika po ženskoj liniji - obitelji Normann.

Povijest Valpova bila je usko vezana gotovo dva stoljeća za valpovačkog vlastelina, sve do 1884. g., kada se nakon osnutka Belišća sve tješnje vezuje za industrijsko mjesto Belišće.

Urbanistička koncepcija Valpova uvjetovana je lokacijom srednjovjekovnog grada Walpo, oko kojeg se razvilo predtursko i tursko naselje, a od oslobođenja (1687. g.) i današnje Valpovo.

Središte naselja u početku je oko srednjovjekovnog grada, odnosno dvorca, a kasnije, početkom XIX stoljeća postojeće ulice su se izgradnjom razvukle poput paukove mreže u nekoliko divergentnih pravaca.

U samom centru naselja, jugoistočno od starog grada, na raskrižju glavnih saobraćajnica je ljevkastoblikovan trg Maršala Tita.

Sjeverni dio Trga Maršala Tita naglašen je monumentalnom (za ove prilike) baroknom crkvom Bl. Dj. Marije i impozantnom Vijećnicom izgrađenom u historističkom duhu. Centralni dio trga uokviren je s jedne strane kasnobaroknom jednokatnicom hotela, a sa druge strane kasnobaroknom katnicom obitelji Desaty. Ove dvije katnice sačinjavaju vanredan okvir za vizuelni doživljaj dvorca Prandau-Normann, pogotovo gledano iz daljine. Sjeverozapadnu stranu trga, većim dijelom, zatvara izdužena katnica nastala poslije oslobođenja. Na jugozapadnom dijelu trga locirana je novija zgrada kina »Partizan« ispred koje se nalazi neogotički kip Marije sa djetetom.

Valpovo: Crtež (plan) Valpova iz 1774. g.

Valpovo: panorama

Najstarije ulice urbanističke cjeline Valpova su Gupčeva ulica (njezin južni dio) i sjeverni dio Reljkovićeve ulice, koje su oformljene na srednjovjekovnom nasipu oko utvrđenog grada. I ovdje, kao i unutar samog gradskog tkiva, individualna izgradnja prizemnica nastala je uz ulične tokove, samo s tom razlikom što je ovdje u blizini dvorca izgrađeno više solidnijih vlastelinskih zgrada nastalih krajem XVIII i u početku XIX stoljeća, dok je u produžetku ovih ulica uglavnom preovladala izgradnja kuća seoskog tipa, zabatom okrenutih prema ulici, što je karakteristično za ovu urbanističku cjelinu.

Zrakasto razvijeno naselje Valpova oko srednjovjekovnog grada i dvorca Prandau-Normann, u obliku pakove mreže, daje ovoj historijskoj cjelini posebnu specifičnost.

OSTACI SREDNJOVJEKOVNOG GRADA VALPOVO CILINDRIČNA KULA U SKLOPU DVORCA

Cilindrična kula sa dijelovima srednjovjekovnog zida ostatak je nekad čvrsto utvrđenog srednjovjekovnog grada Valpovo.

Grad je tlocrtu bio trokutnog oblika sa kulama. Jedna od ovih kula cilindričnog oblika izgrađena na sjevernom dijelu spojeva dvaju utvrđenih krila grada očuvala se do naših dana.

Prema nacrtu grada iz XVII stoljeća koji se čuva u Karlsruhe tlocrt grada nije se bitno izmijenio. Oko dvorišta je bila galerija sa stupovima, a oko grada graba koja i danas postoji.

Očuvana cilindrična kula ima tri etaže povezane zavojitim kamenim stubištem. U prvom i drugom katu nalazi se po jedna kružna prostorija zasvedena kupolom. U sredini kupole prvog kata nalazi se grb obitelji

Valpovo: Ostaci srednjovjekovne cilindrične kule
i obrambenog zidja

Morovića. Na kamenim stubama, doprozornicima i do-
vratnicima nalaze se kasnogotički klesarski znakovi
majstora.

Prvi put u povijesti spominje se u Valpovu Castrum
Walpo 1438. godine, koji je u burnoj svojoj prošlosti
promijenio više gospodara. Godine 1543, grad je pao u
turske ruke. Nakon oslobođenja od Turaka Valpovo i
prostrana imanja oko Valpova dobio je grof Petar Pran-
dau.

Od god. 1866. pa do 1869. baron Gustav Prandau je
dao obnoviti grad, međutim po riječima F. Kuhača nije
dao dirnuti u vanjske stare zidine i kulu. Tom prilikom
(1867. g.) Prandau je dao zasuti duboke i široke obram-
bene opkope. Pri tome je naišao na »podzemne hodni-
ke, od kojih se veli da se tja do Drave pružaju« (Kuhač).

Prije desetak godina Zavod za zaštitu spomenika kul-
ture u Osijeku radio je na sanaciji ovog izuzetno vri-
jednog spomenika gotičkog profanog graditeljstva.

Cilindrična kula sa srednjovjekovnim zidom u sklo-
pu dvorca Prandau-Normann u Valpovu po bogatstvu
obrade arhitektonskih detalja u stilu gotike i očuvanim
klesarskim znacima u kamenu, spada među najvred-
nije spomenike profane arhitekture na tlu naše zemlje.

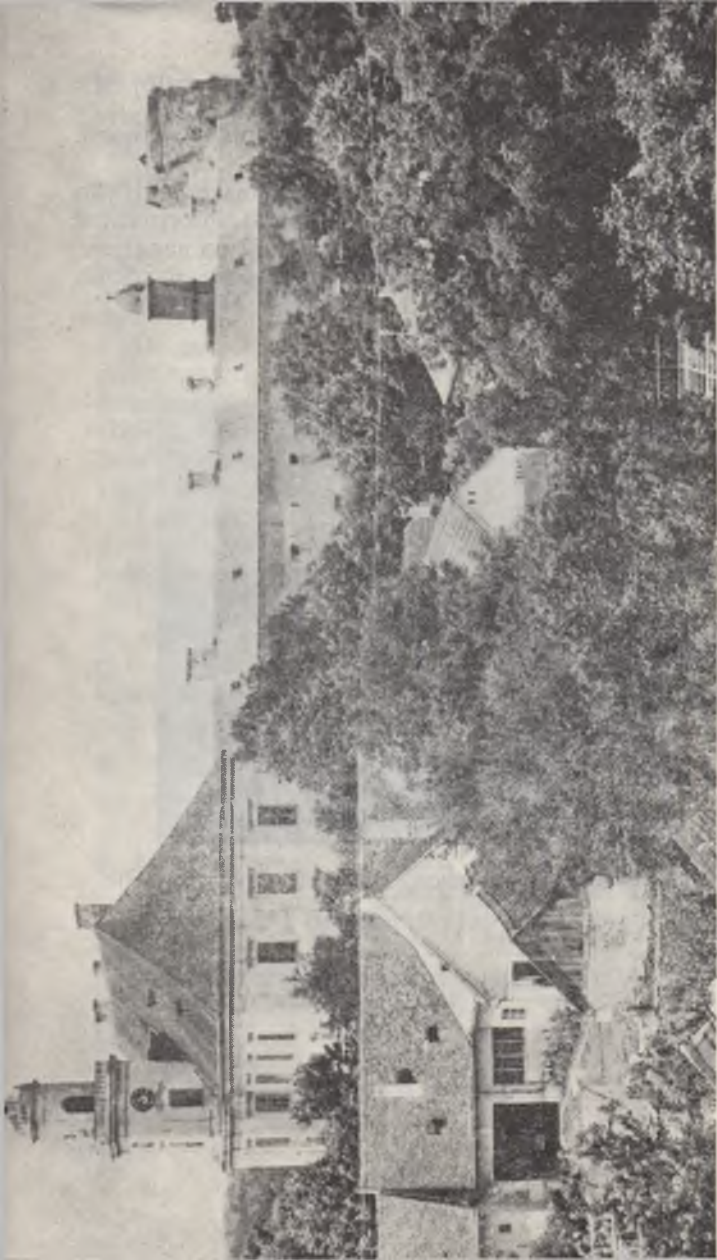
L I T E R A T U R A

- F. Ž. Koch-Kuhač: Valpovo i njegovi gospodari (pre-
štampano iz »Vienca«), Zagreb 1876. g.
A. Danhelovsky: Domänen Walpo und Dolnji-Miholjac in
Slavonien, Wien, 1885, p. 26-27.
J. Bösendorfer: Crtice iz slavonske povijesti,
Osijek 1910.
Gj. Sza-bo: Sredovječni gradovi ... Zagreb, 1920.
p. 137-138.
R. Horvat: Valpovština u tursko doba, Vj. ZO, 1912.

- N. Kosanović: Valpovo kroz vjekove, feljton »Glas Slavonije« od 6. do 10. siječnja 1965. g.
- A. Horvat: Valpovo Enciklopedija likovnih umjetnosti, IV. p. 448
- V. Čuržik: Iz povijesti Valpovštine, prikaz objavljivan u nastavcima više godina, Kombinat, informativni list PPK »Đuro Salaj« Valpovo (1972 pa nadalje).
- M. Balić: Pregled dvoraca i srednjevjekovnih utvrđenih gradova u Slavoniji - I dio, Vijesti MK, 1974. 1-2, p. 17-18.

Valpovo: Dvorac Prandau - Norman, glavno pročelje

Valpovo: Komplex dvorca pogled sa istočne strane

DVORAC - MUZEJ VALPOVŠTINE

Nakon odlaska Turaka valpovački grad je bio u ruševinama te su upravitelji imanja nemilosrdno tjeroali kmetove da raščišćavaju ruševine i popravljaju grad. U to vrijeme - tridesetih godina XVIII stoljeća izgrađen je na temeljima dijela srednjovjekovnog grada stari prvotni dvorac, zgrada ukomponirana u srednjovjekovni grad trokutnog tlocrta.

Taj prvotni dvor je izgorio 1801. godine zajedno sa arhivom i knjižnicom u kojoj je bilo vrijednih djela bivše biblioteke Matije Korvina iz Budima.

Početkom XIX stoljeća izgrađen je na istom mjestu sadašnji dvokatni barokno-klasicistički dvorac, s monumentalnim glavnim pročeljem u kojem se centralno ističe trokatna kula - zvonik, visoka 37. m.

Ovo pročelje je strogo simetrično komponirano; u prizemlju je fugirano dubokim fugnama, dok su katne plohe vertikalno podijeljene pilastrima koji se protežu u oba kata. Centralno smještena kula-zvonik, blago rizalitno naglašena, ukrašena je rubnim pilastrima, balustrima i klasicističkim vezama na ogradi terase koja služi kao vidikovac. Završnu etažu zvonika, rastvorenu okulusima pokriva limena kupola.

U isto vrijeme je baron Josip Prandau dao izgraditi dvorišni dio dvorca vezavši ga uz ostatke srednjovjekovnog zida i dvorsku kapelu koja je kasnije dobila neogotičke odlike. Tada je zasađen i prostrani park oko dvorca.

Posljednje veće građevinske zahvate na dvorcu dao je izvesti baron Gustav Prandau u vremenu od 1866. pa

Valpovo: Dvorac Prandau-Norman
s vidnim ostacima jarka koji je okruživao
srednjovjekovni kaštel

do 1869. god. Prema Danhelowskom (podaci iz 1885. g.) kompleks dvorca je imao ukupno 62 prostorije, sa površinom uključujući i dvorište od 4.031 m².

Sreća je što dvorac ponovo nije preuređivan početkom ovog stoljeća, za vrijeme vlasnika grofova Normann koji su dali izraditi projekte za adaptaciju dvorva.

Nakon oslobođenja, 1945. god., dvorac je nacionaliziran. U njemu su bili smješteni: Dječji dom »Milan Staniuković« i Odgojno popravni dom za maloljetne prestupnike.

Inventar dvorca (pokućstvo, slike i dr., knjižnica i arhiv) uglavnom su sačuvani, zahvaljujući intervencijama muzealaca i konzervatora iz Osijeka i Zagreba, kao i naporima narodnih vlasti i velikog broja ljubitelja starina iz Valpova koji su kasnije udruženi u Društvo prijatelja starina stvorili Muzej Valpovštine.

Muzej Valpovštine je smješten u dvorcu. Ima četiri zbirke i dva odjela, povjesnu zbirku (arheologija, numizmatika, slike, prosvjeta i kultura, sport i dr.), zbirku NOB-e, koja prikazuje učešće Valpovštine u NOB-i i revoluciji, etnografsku i prirodoslovnu zbirku. Odjel Dobrovoljnog vatrogasnog društva Valpovo i Odjel zanatstva, bogati su ne samo brojčano vrijednim eksponatima već i vanredno vrijednom građom.

Muzeju je potrebna suvremenija prezentacija.

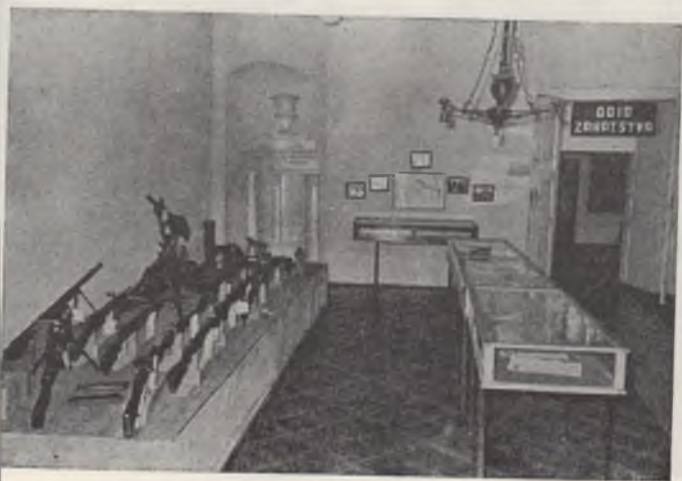
Kompleks valpovačkog dvorca je zbog dotrajalosti (starosti) i slabog održavanja u lošem stanju. U posljednje vrijeme čine se veliki naponi na sanaciji ugroženih dijelova kompleksa. Godine 1969. uređena su dvorišna pročelja, 1971. izvršeni popravci na kuli-zvoniku, a prošle godine (1975.), zahvaljujući naporima Mjesne zajednice Valpovo i Skupštini općine Valpovo, sanirano je krovište monumentalnog pročelnog dvokatnog dijela dvorca.

IZVORI I LITERATURA

- Dr. A. Horvat: Putne bilješke, 8. VII 1950. (rukopis).
- Dr. Danica Pinterović: Dnevnik I, II, III (rukopis kod autorice pisan od 1. 1. 1947. g. do 4. 10. 1954.).
- F. Ž. K. Kuhač: Valpovo i njegovi gospodari (preštampano iz »Vienca«), Zagreb, 1876. g. p. 9, 23.
- A. Danhelowsky: Domanen Valpo und Dolnji Miholjac in Slavonien, Wien, 1885. p. 292-295.
- Gj. Szabo: Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1920. p. 138.
- A. E. Brlić: Slawonische Burgen und Schlosser, »Christliche Volkszeitung«, Osijek 20. 12. 1934.
- A. E. Brlić: Slavonski gradovi u god. 1684., Hrvatski list od 13. 1. 1937. g.
- Dr. I. Karaman: Valpovačko vlastelinstvo, ekonomsko historijska analiza, Građa za gosp. pov. Hrv. XIII, JAZU Zagreb 1962.
- T. Herold: Muzej Valpovo, Glasnik slavonskih muzeja, II p. 16
- D. Gucunski: Narodni park u Valpovu, Priroda br 6. p. 161. Zagreb 1969.
- M. Balić: Pregled dvoraca i srednjevjekovnih utvrđenih gradova u Slavoniji - I dio, Vijesti MK, 1974. 1-2, p. 17-18.
- V. Horvat: Osnivanje i razvoj muzeja u Slavoniji, Muzeologija XIX p. 35.

Muzej Valpovštine: Povijesni odjel

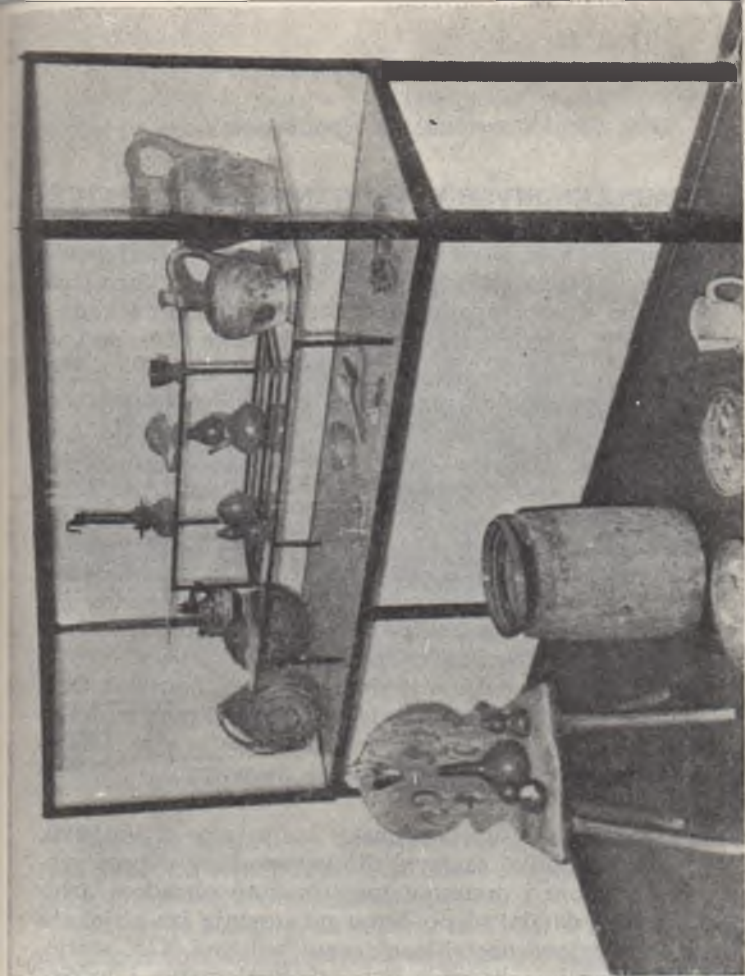
Muzej Valpovštine: Odjel NOB-e

Muzej Valpovštine: Odjel zanatstva

Muzej Valpovštine: Razvoj vatrogastva

Muzej Valpovštine: Etnografski odjel, detalj

KOMPLEKS BIVŠE VLASTELINSKE KONJUŠNICE

Kompleks je situiran u blizini dvorca u Reljkovićevoj ulici. Tlocrt je u izvornom obliku bio u formi pačetvorine s unutrašnjim dvorištem. Izrađen je kada i uzgajalište južnog voća u dvorskom parku 1867. godine.

Glavno ulično pročelje razigranih je formi, simetrično komponirano sa centralnim objektom kojeg pokriva mansardno krovništvo. Centralni objekt je povezan preko lučno završnih ulaza koji vode u dvorište sa pobočnim krilima, koja prema ulici završavaju slikovito obrađenim zabatima.

S mnogo ukusa obrađena i pobočna pročelja već kod samog zidanja opeke ispuštanjem, tako da ispusti opeke tvore geometrijske ornamente. Isto tako su pomno obrađeni i završeci masivnih drvenih greda, koje završavaju u visini potkrovnog vijenca.

Kompleks decenije nije služio izvornoj namjeni. Održavao ga je PPK »Đuro Salaj« iz Valpova kome možemo zahvaliti što do danas egzistira. Nedavno je vrlo uspješno adaptiran - priveden namjeni, za potrebe metalske industrije »Standard«.

Kompleks bivše vlastelinske konjušnice u Valpovu, u izvornom obliku sastavni dio valpovačkog dvorca svojom veličinom i pomnom majstorskom obradom arhitektonskih detalja, ni po čemu ne izostaje iza objekata takove namjene nastalih u drugoj polovini XIX stoljeća na imanjima bogatog evropskog plemstva i buržoazije.

LITERATURA

- I. Karaman: Valpovačko vlastelinstvo, Zagreb, 1962.
p. 74-75.

Valpovo: Kompleks bivše vlastelinske konjušnice, sada pogon Metalske industrije »Standard« iz Osijeka

KASNOBAROKNA KATNICA HOTELA

Locirana je na Trgu Maršala Tita, gdje ujedno defini-
nira zapadnu stranu trga. Ima tlocrt u obliku pravokut-
nika, dužom stranom okrenuta prema trgu.

Objekt je izgrađen na prelazu iz XVIII u XIX stolje-
će za potrebe vlastelinstva, kao javna gostionica i svra-
tilište.

Glavno ulično pročelje, okrenuto prema trgu Marša-
la Tita, u prizemlju je obrađeno fugnama i rastvoreno
nizom većih prozorskih otvora i otvorom ulaza u lokal.

Prizemlje od kata dijeli profilirani kordonski vijenac koji se nastavlja i na ostala pročelja. Prozorski otvori kata, segmentno završeni, u vertikalnoj se osi poklapaju sa otvorima prizemlja. Uokvireni su okvirom izvedenim u žbuci koji se proteže od kordonskog vijenca pa do profiliranog potkrovnog vijenca. Prostor između prozorskih otvora ukrašeni su lezenama. Pročelje prema ulici Ive Lole Ribara jednostavnije je obrađeno. Na njemu se ističe zabat rastvoren sa tri piramidalno postavljena tavanska otvora.

Valpovo: Kasnobarokna katnica hotela

Prostorije u prizemlju su presvođene baldahinskim svodovima, dok u katu imaju ravan strop. Objekt je masivno građen opekom, pokriva ga visoko strmo dvostrešno krovništvo. Ispod jednog dijela objekta je podrum presvođen baldahinskim svodovljem.

Objekt je nekoliko puta adaptiran. Posljednje uređenje objekta izvelo je 1971. g. ugostiteljsko poduzeće »Sloga« iz Valpova, prema uputama konzervatora.

Kasnobarokna katnica hotela u Valpovu, iako adaptirana u više mahova, očuvala je izvorne kasnobarokne odlike (volumen, svodovlje, visoko strmo krovšte i arhitektonske detalje) i svojim volumenom čini snažan urbanistički akcent na Trgu Maršala Tita u Valpovu.

KASNOBAROKNA KATNICA DESATY

Na drugoj strani trga, nasuprot katnici hotela, locirana je kasnobarokna jednokatnica obitelji Desaty.

Objekt je nepravilnog tlocrta, dužom stranom okrenut prema Trgu Maršala Tita, izrađen za stambeno poslovne potrebe u isto vrijeme kada i zgrada hotela.

Valpovo: Kasnobarokna katnica obitelji Desaty

Glavno pročelje okrenuto prema trgu ukrašeno je u prizemlju plitkim fugnama, a u katu profiliranim vijencima i okvirima oko prozorskih otvora. Ovo pročelje nije izvorno. Nastalo je vjerojatno početkom ovog stoljeća, u vrijeme kada je mijenjana stolarija.

Raspored unutrašnjeg prostora uglavnom je ostao izvoran izuzev nekih preinaka u lokalima (prostorije zasvedene). U jednom od ovih lokala djelovala je gotovo stotinu godina poznata ljekarna koju su vodile tri generacije ljekarnika iz obitelji Desaty. Na žalost ova ljekarna nije očuvana.

Jednokatnica bivše ljekarne Desaty, iako je prigradnjama devastirana, u osnovi je očuvala izvorne kasno-barokne odlike (volumen, krovište, dimnjake, svodovlje).

Pored skromnih stilskih odlika, povijesnog značaja u razvoju zdravstva Valpovštine, katnica Desaty čini urbanistički akcent na ovom dijelu Trga Maršala Tita.

KASNOBAROKNA KUĆA BURJAN

Kuća je izgrađena kao slobodno stojeći stambeno-poslovni objekt u liniji ulične izgradnje, pravokutnog je tlocrta, pročelnim zabatom okrenuta prema ulici Đure Salaja.

Objekt je nastao vjerojatno na prelazu iz XVIII u XIX stoljeće u duhu kasnog baroka.

Glavno pročelje okrenuto prema ulici, simetrično komponirano, ukrašeno lezenama, rastvoreno je sa tri pravokutna prozorska otvora, a zabat u prvoj etaži tavanskog prostora sa dva manja tavanska otvora, a u drugoj etaži sa jednim.

Pročelje prema dvorištu izvorno je imalo otvoren trijem s arkadama koje su kasnije zastakljene. Ispod sjevernog dijela kuće lociran je bačvasto svodjen podrum u

koji se ulazi iz trijema. Na podrumu su drvena kasno-barokna vrata okovana majstorski obrađenim okovima i bravom.

Valpovo: Kasnobarokna kuća Burjan

Bez obzira na sitne preinake raspored prostora je ostao u izvornom obliku — karakterističan za kasnobarokno graditeljstvo ovog područja. Objekat je masivno građen opekom, pokriven visokim kosim dvostrešnim krovom kojemu ima dvije etaže.

Namještaj kuće Burjan kaljeve peći, kućni pribor i predmeti umjetničkog obrta, potječe iz različitih vremenskih perioda, počev od vremena nastanka objekta pa do današnjih dana. Isti je slučaj i sa stilskim odlikama predmeta zbirke Burjan.

U kući se čuva porodična biblioteka, arhivalije i slike.

U kući Burjan je bila tzv. »Kasa« grofa Prandau-a, gdje se ubirala maltarina pri ulazu u Valpovo.

Kuća obitelji Burjan jedinstven je očuvani primjer gotovo netaknutog miljea nižeg plemstva Slavonije iz vremena XIX i početkom XX stoljeća.

Bibliografija:

M. Balić: Spomenici kulture na području općine Valpovo, »Kombinat« informativni list PPK »Đuro Salaj« Valpovo, br. 7-8 1975.

Valpovo: Stambena prizemnica, ulica Đure Salaja br. 11

STAMBENA PRIZEMNICA

(ulica Đure Salaja br. 11)

Objekt je pravokutnog tlocrta s prizidanim aneksom u dvorišnom dijelu, izgrađen u liniji rijetke ulične izgradnje.

Izrađen je na prijelazu iz XVIII i XIX stoljeća za potrebe vlastelinstva, a u prvoj polovini prošlog stoljeća zamjenom dolazi u vlasništvo Šećar Adama iz Rodgone.

Glavno pročelje koje završava sa širokim trokutnim zabatom jednostavno je obrađeno, rastvoreno sa četiri pravougaona prozorska otvora. Pročelje od zabata dijele istaknuti profilirani vijenac koji je pokriven biber crijepom.

Dvorišno pročelje okrenuto prema kući Burjana, imalo je u izvornom obliku kao i kuća Burjan otvoren trijem iz kojega se ulazilo u kovačnicu.

U objektu se naziru tragovi zidnih slikarija koje su nekoliko puta prebojane (još pred Drugi svjetski rat vidjeli su se kopljanici i lov na lavove). Nije nam poznato vrijeme nestanka ni stil ovih zidnih slikarija.

Objekt je pokriven širokim dvoslivnim krovijem. Ranije je cijelo krovije bilo pokriveno šindrom, preko kojeg je stavljen biber crijep.

Stambena prizemnica br. 11, iako skromnih dimenzija i obrade interesantan je primjer stambeno-poslovne arhitekture nastale na prijelazu iz XVIII u XIX stoljeće u Valpovu. Vrijednost objekta znatno će porasti u koliko se nakon ispitivanja i istraživanja zidnih slikarija utvrde stilska i spomenička svojstva istih.

SPOMENIK PETRA KATANČICA

Situiran je u parku ispred dvorca. U čast tog velikog povjesničara, književnika i arheologa, rođenog u Valpovu 12. 8. 1750. godine, baron Gustav Prandau je dao sačiniti sedamdesetih godina prošlog stoljeća ovaj spomenik koji je donedavno bio postavljen iza dvorca. Spomenik još nije istražen i proučen.

Literatura:

Kauk Robert: Spomenik Dr. Matije Petra Katančica, »Obzor« 1873. g. br. 258.

Valpovo: Spomenik Petru Katančiću, u parku ispred dvorca

B E L I Š Ć E

Mjesto *Belišće* predstavlja u osnovi tipično industrijsko naselje čija je osmišljena izgradnja, zahvaljujući naglom razvoju drvne industrije i njenih pratećih grana, otpočela prije osamdeset godina, što svjedoče originalni planovi za pojedine zone naselja.

Unutar starog industrijskog naselja može se uočiti nekoliko tipova objekata počevši od onih najreprezentativnijih na čelu sa monumentalnom upravnom zgradom baruna Gutmanna rađenom početkom ovog stoljeća u duhu ekspanzivne secesije, objekata za željezničare - stranice građenih solidnim materijalom i obradom, i objekata rađenih za autoktono radništvo, sa mansardnim sobicama u Radničkoj i Valkajevoj ulici. Ovi potonji objekti zastupljeni su sa više tipova: Jednostavnog tlocrta i krovista, građeni za jednu ili dvije radničke obitelji, složenijeg tlocrta, krovista i detalja građenih za četiri ili više obitelji. Ove su kuće građene nesolidnim materijalom bez ikakvog komfora.

Pored stambenih objekata koji imaju historijsku vrijednost vezanu za razvoj i djelovanje naprednog radničkog pokreta u *Belišću*, objekata koji imaju neku stilsku ili spomeničku vrijednost, spomenika revolucionarnog radničkog pokreta, NOB-e ili najnovijih spomenika vezanih uz razvoj samoupravljanja, unutar industrijskog naselja *Belišća*, evidentirano je nekoliko vrsta spomenika dvostrukih ili višestrukih spomeničkih vrijednosti kao na primjer: spomen gater i kompleks željezničke stanice *Belišća* sa spomen vlakom. Ostali objekti, kao na primjer parni strojevi, neosporno imaju spomenič-

Beliše: Dio starog radničkog naselja s kraja prošlog stoljeća

ka svojstva - nisu obuhvaćeni evidencijom ponajviše iz razloga što se kod nas slabo obraća pažnja industrijskim vrstama spomenika i industrijskoj arheologiji. Zahvaljujući inicijativi Društva prijatelja starina iz Belišća unazad dvije-tri godine obraća se sve više pažnja ovoj zapostavljenoj vrsti spomenika koji će uskoro neosporno zauzeti svoje mjesto u bogatom i raznovrsnom spomeničkom fundusu naše regije.

Pored pet spomenika profanog graditeljstva i spomenigatera, posebno mjesto u spomeničkom fundusu Belišće zauzima

KOMPLEKS BIVŠE ŽELJEZNIČKE STANICE SA SPOMEN VLAKOM

Belišće: Spomen vlak sa »Partizankom« koja je saobraćala na oslobođenom teritoriju 1943. godine na pruzi Voćin — Čačinci — Sl. Drenovac — Orahovica

Kompleks sačinjavaju: bivša željeznička stanica Beliše izgrađena 1907. a predana javnom saobraćaju 1908. godine, zgrada bivše direkcije SPZ-a, magacin i spomen vlak.

Naglim razvojem drvnog kombinata u Belišću, tvrtka Gutmanna je izgradila uskotračnu industrijsku željeznicu koja je ujedno služila i za javni saobraćaj od 1889. pa sve do 1968. godine. Poslije likvidacije uskotračne željezničke pruge 1968. izvršena je demontaža postrojenja.

Uočivši spomeničke kvalitete vlaka i ambijentalnu vrijednost kompleksa, Društvo prijatelja starina Beliše je postavilo u okviru bivše željezničke stanice spomen vlak u čijem je sastavu posebno vrijedan spomenik NOB-e lokomotiva »PARTIZANKA« koja je dopremljena u Beliše pred sam I svjetski rat 1913. godine. Ovu su lokomotivu partizani zarobili 1942. godine početkom NOB-e na dijelu pruge Čačinci - Voćin. Lokomotiva je osposobljena za saobraćaj 1943. godine na oslobođenom teritoriju: Voćin - Čačinci Sl. Drenovac - Orahovica. Na lokomotivi je postavljena spomen-ploča koja evocira na događaje iz NOB-e.

Kompleks bivše željezničke stanice u Belišću sa spomen vlakom u čijem je sastavu lokomotiva »Partizanka« jedinstven je primjer ove vrste spomenika na području naše Republike.

PRIZEMNICA

u Valkajevoj ulici br. 18

Ova skromna prizemnica seoskog tipa, zabatom okrenuta prema ulici, izgrađena je 1884. godine za potrebe tvrtke S. H. Gutmann.

U toj kući je rođen jedan od osnivača odjela Ljevaonice metala Beliše, sindikalni i društveni radnik Matija Kraus.

Belišće: Prizemnica, Valkajeva ulica br. 18

Kuća predstavlja najjednostavniji tip stambenih radničkih objekata u Belišću, ne samo po svom tlocrtu, materijalu od kojeg je građena, već i po samoj obradi, posjeduje historijsko dokumentarnu vrijednost.

MUZEJSKA ZGRADA

Objekt je nastao devedesetih godina prošlog stoljeća za potrebe tvrtke Gutmann, i u nekoliko mahova je pretrpio izmjene mijenjajući namjenu.

U glavnom pročelju ističe se daskom zatvoren zabat i »rustični balkon« na nastrešnici bivšeg trijema. Trijem je kasnije zatvoren - pa je time objekt dobio predvorje.

I pored prigradnji objekt je očuvao izvorni volumen dok je raspored unutrašnjeg prostora izmijenjen.

Belišće: Zgrada muzeja

Za ovaj objekt usko je vezan višegodišnji rad Društva prijatelja starina u Belišću koje je uz veliku pomoć Kombinata Belišća i zajednice uspjelo prikupiti veliki broj predmeta i dokumenata usko vezanih za razvoj Belišća, revolucionarnog rada radničke klase, NOB-e i dostignuća industrijskog kombinata »Belišće«.

Prošle, (1975. g.), povodom 90. godišnjice Kombinata Belišće i 30. godišnjice oslobođenja, u ovoj zgradi je otvoren 13. IV Muzej Belišće.

UGAONI STAMBENI OBJEKT SA MANSARDAMA (Radnička ulica br. 2)

Kuća je situirana na početku Radničke ulice, zabatom okrenuta ulici Bratstva i jedinstva. Jednostavnog je

Belišće: Ugaoni stambeni objekt sa mansardama,
Radnička ulica br. 2

pravokutnog tlocrta s naknadno dozidanim aneksima, izgrađena krajem prošlog stoljeća za stanovanje više radničkih obitelji. Tavanski prostor (mansarde) kojeg pokriva dvostrešno krovšte, također je korišćen za stanovanje.

I ako je ova radnička kuća građena solidnim materijalom (opeka), unutrašnji prostor je skučen - nekonforan, isto kao i sama obrada pročelja, koja je više nego skromna, što se naročito očituje na prozorskim otvorima gl. m. manjih dimenzija, pogotovo onim ispod potkrovnog vijenca, što asociraju na otvore nekog skladišta, koji daju škrto i jedno svjetlo mansardnim sobama.

Objekt ima povijesno-dokumentarnu vrijednost.

STAMBENA PRIZEMNICA

(Radnička ulica br. 6)

Zgrada je izgrađena u liniji ulične izgradnje. Ima tlocrt u obliku pravokutnika. Dužom stranom je orijentirana prema ulici.

Objekt je izgrađen krajem prošlog stoljeća za stanovanje više radničkih obitelji.

U centralnom dijelu glavnog pročelja krovšte je prešječno zabatom, koji je kao i pobočni zabati zatvoren daskama. Izvorno je kuća imala otvoren trijem okrenut prema ulici. Na bočnim pročeljima ugrađeno je otvoreno drveno strmo stepenište (sa rustično izvedenim u drvetu balkonom) koja vodi na tavan.

Objekt se razlikuje od prva dva tipa radničkih kuća - samo po oblikovanju volumena i arhitektonskih detalja, dok je unutrašnji raspored prostora skučen i nekonforan, što je zajednička značajka cjelokupnog fonda Gutmannove radničke stambene izgradnje.

Kuća ima povijesno dokumentiranu vrijednost.

Belišće: Stambena prizemnica, Radnička ulica br. 6

ZGRADA UPRAVE KOMBINATA »BELIŠĆE«

Ovu monumentalnu katnicu okruženu parkom dao je izgraditi Gutmann na početku ovog stoljeća.

Objekt je strogo simetrično koncipiran i po vanjskom izgledu ima značajke historicizma što se naročito zapaža na glavnom pročelju koje je u katu naglašeno sa bočnim rizalitima, a u centralnom dijelu monumentalnim ulazom i bogato obrađenim kamenim stubištem.

Isto tako je i plastika pročelja rađena u historicističkom duhu, kao: profilirani vijenci, udvojeni plitki pilastri sa kapitelima, dekoracija oko prozorskih otvora, balustri na terasi i oni u vidu atike kojima objekt završava.

Za razliku od vanjštine, unutrašnjost objekta odiše vremenom i stilom u kojem je objekt nastao - secesi-

jom. Prostrani i bogato obrađeni hol, čija visina zauzima dvije etaže, u prizemlju je optočen drvetom. Hol pokriva zrcalni strop koji u centralnom dijelu ima zastakljenu islikanu površinu, preko koje ovaj prostor dobiva vanjsko osvjetljenje.

Belišće: Zgrada Uprave Kombinata »Belišće«, glavno pročelje

Na samom ulazu u objekt kolektiv Kombinata »Belišće« je 4. XI 1950. godine ugradio metalnu spomen ploču sa tekstom:

NA INICIJATIVU KPJ. POD RUKOVODSTVOM
DRUGA TITA
DONEŠEN JE OSNOVNI ZAKON O UPRAVLJNJU
DRŽAVNIM PRIVREDNIM PODUZEĆIMA
DNE 2. 7. 1950.

TEMELJEM KOJEG JE OVO PODUZEĆE PREDANO
NA UPRAVLJANJE RADNOM KOLEKTIVU
4. XI 1950. GOD.

Beliše: Zgrada Uprave Kombinata »Beliše«,
monumentalni hol rađen u duhu modificirane secesije

Svojom monumentalnošću, a posebice obradom unutrašnjeg prostora, zgrada Kombinata »Belišće« ulazi u krug najvrednijih arhitektonskih ostvarenja nastalih početkom ovog stoljeća na području naše regije.

Korisnik objekta Kombinat »Belišće«, ne samo da pravilno održava i čuva arhitektonske odlike objekta, već se stara da kvalitetan interijer održi u izvornom obliku, što je za pohvalu.

SPOMEN GATER

Postavljen u parku 12. 12. 1959. god., dvostrukog je spomeničkog značaja - ima memorijalni karakter i spomenik je tehničke kulture. Na gateru je spomen ploča sa tekstom:

U ZNAK 75 GODIŠNJICE
POSTOJANJA RADNIČKE KLASSE
BELIŠĆA I 40 GODIŠNJICE
KPJ-e SKOJ-a I SINDIKATA PODIŽE
OVAJ SIMBOL KAO SPOMENIK
BELIŠĆE, 12. 12. 1959.

RADNI KOLEKTIV
KOMBINATA BELIŠĆE

BIBLIOGRAFIJA

M. Balić: Spomenici od višestrukog značaja, »Belišće«
br. 202 od 1. 9. 1975. g.

Belišće: Spomen gater

B I Z O V A C

DVORAC GROFA NORMANNA - SADA ZGRADA OSNOVNE ŠKOLE »JAKŠA KUČINAC«

Bivši dvor grofa Konstantina Normanna - Ehrenfel-
sa situiran je u centru mjesta. Izvorno je imao tlocrt u
obliku slova »L«, dužom stranom orijentiran prema uli-
ci, izgrađen je u liniji ulične izgradnje.

Ova visoka prizemnica izgrađena je tridesetih godi-
na prošlog stoljeća za potrebe vlastelinstva (kuća za či-
novnike).

Pedesetih godina prošlog stoljeća, nakon udaje Mari-
jane Prandau za K. Normanna (1852. g.), zgrada je pre-
uređena i dograđena za stanovanje bračnog para Nor-
mann. Tada je zasađen i prostrani park, izgrađeni sta-
klenici za uzgoj cvijeća, ledara i niz gospodarskih zgra-
da.

Prema podacima iz 1885. g. dvor je imao 17 prostori-
ja, dva podruma i veliku verandu djelomično zastaklje-
nu, uređaj za grijanje prostorija, vodovod i kanalizaciju
za WC i kupaonu. Za ono vrijeme objekt je bio moder-
no opremljen.

Zanimljivo je što je ta reprezentativna zgrada bila
pokrivena šindrom, a ne crijepom.

Pročelja dvora su jednostavno obrađena, rastvorena
ovećim pravougaonim prozorskim otvorima uokvirenim
drvenim rezbarenim oplatama (okvirima) u »švicarskom
stilu«.

Bizovac: Dvorac grofa Normanna, sada zgrada Osnovne škole »Jakša Kučinac«

Ovi rezbareni ramovi i danas ukrašavaju objekt, kao i originalne svjetiljke na pročelju - gl. m. vanredan rad kog umijeća iz sredine XIX stoljeća.

Bivši dvorac Normann u Bizovcu i ako je pregrađivan u više mahova, očuvao je osnovne značajke stila i vremena u kojem je nastao.

LITERATURA

A. Danhelowsky: O. c. p. 287, 295-296

II ETNOLOŠKI SPOMENICI

Zaštita narodnog graditeljstva predstavlja posebno složen problem ne samo naše regije već i u čitavoj našoj zemlji.

Na ovim osebujnim spomenicima razasutim po selima i zaseocima Slavonije i Baranje, narodni je graditelj ugradio svoj samonikli umjetnički instinkt, originalne arhitektonske koncepcije i profinjeni smisao za sklad i ljepotu.

Na žalost narodno graditeljstvo je gotovo svugdje izloženo propasti, i ako se hitno ne pristupi njegovoj zaštiti ubrzo ćemo ostati bez kvalitetnih ostvarenja ove vrste spomenika kulture.

Nestale su, ili radikalno izmijenjene, mnoge seoske kuće, prateći gospodarski objekti: demolirane vodenice, likvidirane ili opustjele stare zanatske radionice. U lošem stanju su stare drvene zvonare, stara groblja s rezbareneim križevima, bunari sa đermovima i dr.

U svrhu zaštite narodnog graditeljstva najnužnije je izvršiti evidencionu obradu u kojoj bi se prikupila obimna dokumentacija za svaki pojedinačni vrijedan objekt. Prošlih godina otpočelo se sa ovakovom etnološkom akcijom na više sela općina: Sl. Brod i Sl. Požega i dr.

Sustavnim ispitivanjem narodnog graditeljstva naše regije koje je osebujno, što ovisi o kraju u kojem je poniklo i o drugim komponentama koje mu daju specifičan karakter, moći će se gotovo u svakom području izraditi tip objekta karakterističan za pojedino područje koje će moći da simbolizira to područje.

Prikupljan i obrađen materijal, moći će da posluži kao jedna od komponenata u procesu stvaranja našeg suvremenog i budućeg izraza u seoskoj arhitekturi.

Obrađeni materijal trebao bi poslužiti projektanti-ma koji rade na uređivanju ruralnih cjelina i ansambla određenog područja, ne kao model za kopiranje, nego kao osnova na koju se treba nadovezati, da bi preko modernog ostvarenja produžio život narodnom graditeljstvu.

Evidentno je da na terenu općine Valpovo još egzistira dosta objekata seoskog graditeljstva, koje bilo po tehnici obrade, materijalu, estetskim normama ili nekim drugim odlikama imaju spomeničke karakteristike.

U Petrijevcima je očuvano nekoliko objekata rađenih nabojem u konstrukciji greda. U Bocanjevcima više objekata pokrivenih slamom ili trskom. U Harkanovcima, Satnici, Bizovcu i drugim mjestima hambari.

Na ovome mjestu dajemo osnovne podatke za dva etnološka spomenika - hambara čije spomeničke odlike i kvalitete prelaze okvire Valpovštine.

BIZOVAC: HAMBAR ERIC DAMJANA

(ulica Maršala Tita br. 58)

Smješten je u dvorištu, istočno od stambene prizemnice, postavljen po dubini parcele, zabatom okrenut prema ulici.

Hambar je izgrađen sredinom XIX stoljeća.

Objekat je tlocrtno u obliku pravokutnika, postavljen na 14 opekam zidanih kratkih stubova, izgrađen od tesane hrastovine, pokriven dostrešnim krovom i biber crijepom.

Centralno u pročelju smješten je ulaz u hambar, dok je ulaz na tavan sa zadnje strane za razliku od Sudarevog hambara koji se nalazi u istoj ulici, što ima ulaz na tavan sa pročelne strane.

Bizovac: Hambar Erić Damjana

Pročelni predzabat (ukrasni) je izrađen u dasci, ukrašen motivom stiliziranih floralnih i geometrijskih ornamenata tehnikom proreza. Isto tako je izrezbarena ploha koja prati nagib krovništva.

Unutrašnji prostor hambara je podijeljen drvenim pregradama u osam okana u koja se uskladištavaju žitarice.

Hambar je građen kanatnim sistemom (konstruktivni sistem kod kojeg skelet vrši statičnu funkciju nosača objekta) sastavljen tehnikom pera i žlijeba.

Erićev hambar u Bizovcu, izgrađen sredinom 19. stoljeća rukom anonimnog narodnog graditelja (ili više njih), po načinu konstrukcije, materijalu, pitoresknosti, uz Sudarev hambar - vanredan je primjer prorijeđenog, bogato ukrašenog tipa gospodarskih zgrada - hambara na području naše regije.

Bizovac: Hambar Sudar Martina

HAMBAR SUDAR MARTINA (ulica Maršala Tita br. 130)

Situiran je u dvorištu, desetak metara istočno od stambene zgrade, glavnim pročelnim zabatom okrenut prema ulici.

Objekt je nastao približno u isto vrijeme kad i Erićev hambar sredinom XIX stoljeća.

Hambar je tlocrtno u obliku pravokutnika postavljen na dvanaest, opekom zidanih, stubova, izgrađen od tesane hrastovine, pokriven trostrešnim krovom i biber crijepom.

Centralno u pročelju smješten je ulaz u objekt i stepenice koje vode na tavan.

Pročelni predzabat je izrađen u dasci, ukrašen motivom stiliziranih floralnih ornamenata (tulipani, stabljike) i geometrijskim ornamentima, tehnikom proreza.

Isto tako je tehnikom proreza izrezbarena i ploha koja prati nagib krovista.

Unutrašnji prostor je podijeljen drvenim pregradama u devet okana za smještaj žitarica.

Hambar je građen kanatnim sistemom kao i Erićev, samo ne tehnikom pera i žlijeba nego na sastav.

Sudarev hambar u Bizovcu izgrađen sredinom XIX stoljeća kao i Erićev, možda je djelo istog majstora (ili istog graditeljskog tima), uz Erićev hambar ulazi u krug najvrednijih spomenika narodnog graditeljstva Slavonsko-baranjske regije.

III SPOMENICI SAKRALNOG GRADITELJSTVA

Prema pisanim dokumentima iz turskog perioda i iz XVIII stoljeća doznajemo da je na području Valpovštine bilo više sakralnih objekata izgrađenih solidnim materijalom, kao i drvenih crkava i kapela. Tako Petar Nikolić u svom izvještaju iz godine 1660. bilježi da se u Bocanjecima nalaze dvije crkve, od kojih je jedna zidana kamenom, a druga drvena. U Brođancima je Nikolić našao tri kamenom zidane crkve ¹⁾.

Sedamdesetak godina kasnije obilazio je crkve Slavonije, pa i Valpovštinu Josip Mihić. On je boravio u Valpovu 4. 12. 1733. g. i tada zapisao: »Župna crkva dosad drvena, sada od cigala«, a u Marjančacima zapisuje da je crkva razvaljena i da se druga pravi. Par dana kasnije Mihić je posjetio petrijevačku župu i zabilježio da je župna crkva u Petrijevcima drvena, a u Ladimirevcima ruševna (vjerojatno srednjovjekovna) i da ju treba podići i pokriti. Isti je slučaj i sa crkvom u Brođancima ²⁾.

Na žalost niti jedna od ovih crkava na području Valpovštine, koje pominju Nikolić i Mihić, ne postoje. Ne egzistiraju niti stare drvene crkve i kapele građene u duhu tradicionalnog narodnog graditeljstva, jer su ih zamijenile opekom zidane crkve i kapele izgrađene počev od tridesetih godina XVIII stoljeća, pa do početka druge decenije prošlog vijeka ³⁾.

Sve ove crkve pripadaju stilski kasnom baroku, s manje vidnim elementima klasicizma. Sve su jednobrodne i uglavnom imaju zaobljeno svetište izuzev župnih crkava u Bizovcu i Petrijevcima koje imaju poligonalno završeno svetište. Župne crkve u Bizovcu, Brođancima, Petrijevcima i Valpovu imaju rizalitno isturene zvonike s trijemom u prizemlju koji počiva na snažnim stubovima, dok crkva u Satnici skromnije obrade i volumena ima blago izvučen centralni dio sa zvonikom koji izrasta iz glavnog pročelja. Zvonici ovih sakralnih objekata uglavnom su pokriveni piramidalnim krovom izuzev župnih crkava u Petrijevcima i Valpovu koje imaju izdužene kasnobarokne lukovice. Lađe svih crkava su pokrivene dvostrešnim krovom, a unutrašnjost pokrivena stropom izuzev crkava u Bizovcu i Valpovu čija je unutrašnjost presvođena baldahinskim svodovima. Samo crkva u Valpovu ima kvalitetne zidne slike na svodovima.

Inventari sakralnih objekata Valpovštine su skromnijih kasnobaroknih i klasicističkih stilskih odlika, izuzev inventara župne crkve u Petrijevcima i Valpovu koji su kvalitetniji.

I na kraju zajednička značajka za sve ove spomenike sakralnog graditeljstva Valpovštine bila bi: objekte nije gradila baronska obitelj Prandau, kao što pišu Kuhač i Danhelovsky, već siromašni kmetovi, nadničari i seljaci pritisnuti dažbinama i kulukom koji su nametnuli crkva i valpovački feudalac koji je samo de jure bio patron svih crkava na svom ogromnom posjedu. (Obitelj Prandau i Norman imali su nad crkvama privatni patronat u užem smislu, vezan za njihovo vlastelinstvo ⁴⁾).

Bilješke:

1. E. Fermendžin: Acta Bosnae, Zagreb 1892. str. 496.
2. O. M. Barbarić: Neke crkve u Slavoniji iza Turaka, Osijek 1922. g.
3. F. Ž. K. Kuhač: Valpovo i njegovi gospodari, Zagreb 1876. g. str. 13.
A. Danhelovsky: Domänen Valpo und Donji-Miholjac in Slavonien, Wien, 1885. str. 25—37.
4. M. Novak: Propisi o crkvenoj građevinskoj dužnosti, Zagreb 1902. g.

BISTRINCI: POKLOŔAC SV. ANE

Situiran je u blizini mjesta, okružen hrastovima i lipama.

Poklo^hac je izgrađen 1797. god. u vidu stupca sa pravokutnim otvorom kojega zatvara rešetka od kovanog

Bistrinci: Poklonac sv. Ane

željeza iz vremena bidermajera. Nestručno je obnovljen 1934. godine.

Poklonac sv. Ane u Bistrincima skroman je rad domaćih majstora i rijedak očuvani primjer ovakove vrste poklonca iz XVIII stoljeća u ovim krajevima:

I z v o r i :

dr. A. Horvat: Putne bilješke od 8. VI 1950. (rukopis kod autorice)

dr. D. Pinterović: Dnevnik II p. 172

BIZOVAC: ŽUPNA CRKVA SV. MATIJE APOSTOLA

Situirana je u centru mjesta, izgrađena 1802. god. (prema Kuhaču, 1820. g.)

Crkva je jednobrodna, ima trostrano završeno svetište, sakristiju i zvonik u glavnom pročelju.

Glavno pročelje naglašava rizalitno istureni zvonik koji je u prizemlju rastvoren u trijem. Otvori trijema polukružno su završeni i uokvireni profiliranim okvirima izvedenim u žbuci. Prizemlje zvonika ukrašeno je pilastrima dok je završna izdužna etaža rastvorena polukružno završenim prozorskim otvorima (zatvoreni drvenim kapcima), ukrašena lezenama.

Zvonik završava visokim piramidalnim krovom koje je pokriveno limom.

Unutrašnjost crkve je presvođena baldahinskim svodovima i oslikana 1899. godine.

Crkva ima skroman inventar iz XIX stoljeća. Župna crkva sv. Matije u Bizovcu svojim tlocrtom, obradom konstruktivnih elemenata, enterijera i pročelja pripada krugu skromnijih barokno-klasicističkih sakralnih spomenika nastalih na prijelazu iz XVIII u XIX stoljeće na području naše regije.

Bizovac: Župna crkva sv. Matije apostola

Izvori i literatura:

Dr. A. Horvat: Putne bilješke od 22. X 1958. g.

Dr. D. Pinterović: Dnevnik, II p. 8.

F. Ž. K. Kuhač: O. c. p. 13.

A. Danhelowsky: O. c. p. 37.

BROĐANCI: ŽUPNA CRKVA SV. ANE

Župa u Brođancima se spominje još za vrijeme turskog vladanja 1660. godine. Tada je Petar Nikolić zapisao u svom izvještaju da Brođanoci imaju tri kamene crkve: sv. Križa, sv. Ivana Krstitelja i sv. Đurđa. Tridesetih godina XVIII stoljeća, Josip Mihić je u svom zapisu od 7. 12. 1733. godine zabilježio da u Brođancima postoji filijalna crkva župe petrijevačke. Crkvi treba popravak i krov. Prema tome bi mogli zaključiti da se radi o jednoj od tri navedene kamenom zidane crkve, koje spominje Nikolić.

Niti jedna od ove tri crkve nije očuvana, čak što više za sada nismo u stanju odrediti lokaciju tih crkva.

Sadašnja župna crkva sv. Ane u Brođancima izgrađena je 1798. godine.

To je jednobrodna građevina sa zaobljenim svetištem, zvonikom u pročelju i sakristijom prizidanom uz istočnu stranu svetišta.

Glavno pročelje je naglašeno rizalitno isturenim zvonikom koji je u prizemlju rastvoren u trijem. Pobočne plohe glavnog pročelja ukrašene su lezenama, a na rubnim zaobljenim dijelovima žbuka je rustičnije obrađena. Pobočna pročelja, rastvorena segmentno završenim prozorskim otvorima ukrašena su lezenama.

Iznad kordonskog vijenca uzdiže se visoka jednostavno obrađena atika. Zvonik je također ukrašen leze-

Brođanci: Župna crkva sv. Ane

nama. Završava trokutnim nadzidima i križnom krovnom konstrukcijom iznad koje se uzdiže visoka piramida pokrivena limom.

Unutrašnjost crkve pokriva zrcalni strop. Crkveni inventar potječe iz XIX stoljeća, lokalnog je značaja, kao: glavni oltar sv. Ane i pobočni oltar sv. Franje.

Župna crkva sv. Ane u Brođancima, skladnih proporcija, kvalitetne obrade pročelja i enterijera u duhu kasnog baroka, spada u red skromnijih sakralnih objekata nastalih na prijelazu iz XVIII u XIX stoljeće na području Slavonije.

Izvori i literatura:

dr. A. Horvat: Putne bilješke, 22. X 1958. g.

E. Fermendžin: Acta Bosnae, Zagreb 1892. p. 496.

O. M. Barbarić: Neke crkve u Slavoniji iza Turaka, Osijek 1922. g. p. 5.

F. ž. K. Kuhač: O. c. p. 13.

A. Danhelowsky: O. c. p. 37.

PETRIJEVCI: ŽUPNA CRKVA SV. PETRA APOSTOLA

Župa u Petrijevcima je osnovana već 1723. godine, kada je izgrađena drvena župna crkva posvećena sv. Nikoli. Ovu crkvu spominje u svom izvještaju 1737. g. Josip Mihić.

Sadašnja župna crkva sv. Petra u Petrijevcima je izgrađena 1754. godine.

To je jednobrodna crkva sa poligonalnim svetištem, zvonikom u pročelju i sakristijom.

Glavno pročelje je naglašeno rizalitno isturenim zvonikom koji je u prizemlju rastvoren u trijem. Zidne plohe rizalita ukrašavaju pilastri sa bazom i kapitelima. U pobočnim zonama je po jedna polukružno za-

Petrijevci: Župna crkva sv. Petra apostola

vršena niša, a iznad nje prozorski otvor. Iznad bogato profiliranog kordonskog vijenca uzdiže se atika ukrašena periferno klasicističkim vazama. Završna etaža zvonika je ukrašena rubnim pilastrima i rastvorena polukružno završenim prozorskim otvorima. Zvonik završava bogato profiliranim potkrovnim vijencem koji prati liniju sata i visokom kasnobaroknom lukovicom.

Lađu pokriva zrcalni strop, dok je svetište presvođeno baldahinskim svodom.

Crkva ima kvalitetan barokno-klasicistički inventar: oltare, svijećnjake, tri kanonske table iz Divaldove štamparije, veliku oltarnu palu — rad osječkog slikara Franje Pfaltza i dr.

Župna crkva sv. Petra u Petrijevcima skladnih je formi dosljedno provedene kasnobarokne koncepcije kako na pročelju tako i u enterijeru, ulazi u krug vrijednijih kasnobaroknih seoskih crkava na području naše regije.

Izvori i literatura :

Dr. D. Pinterović: Dnevnik, III p. 213.

Danhelowsky: O. c. p. 25.

O. M. Barbarić: O. c. p. 5.

PETRIJEVCI: KAPELA SV. ROKA

Situirana je u mjesnom groblju. Izgrađena vjerojatno na prelazu iz XVIII u XIX stoljeće.

Vrijednost ovog kasnobaroknog objekta malih dimenzija i skromne obrade upotpunjuje oltarna pala sv. Roka signirana sa god. 1867. (potpis umjetnika je nečitak).

Do pred kraj prvog svjetskog rata kod Petrijevac je postojao dvorac Jelengrad rađen u duhu historicizma. Oko 1918. g. dvor je porušen.

Petrijevci, Dvorac Jelengrad, porušen oko 1918. god.

Satnica: Kapela sv. Katarine

SATNICA: KAPELA SV. KATARINE

Objekat je izgrađen 1834. godine (prema Danhelowskom 1808. god.) na mjestu stare kapele koju je uništio požar 1810. godine.

Kapela je manjih dimenzija jednobrodna, sa zaobljenim svetištem i prigradenom sakristijom uz svetište.

Glavno pročelje je naglašeno blagim rizalitom u kojem je smješten arhitravno završen ulaz u objekt. Iznad istaknutog kordonskog vijenca pokrivenog biber crijepom uzdiže se toranj pokriven piramidalnim krovom.

Lađu koju osvjetljavaju dva prozorska otvora pokriva ravan strop.

Kapela sv. Katarine u Satnici primjer je skromne kasnobarokne sakralne arhitekture i ima lokalni značaj.

L i t e r a t u r a

A. Danhelowsky: O. c. p. 38.

VALPOVO: ŽUPNA CRKVA BEZGREŠNOG ZAČEĆA BL. D. MARIJE

Nakon odlaska Turaka, u Valpovu je već naredne godine — 1688. osnovana župa. Župna crkva je bila drvena, sve do 1722. godine, kada je izgrađena solidnim trajnim materijalom župna crkva Bezgrešnog začeca Bl. D. Marije, koja i danas postoji.

Ova crkva je situirana na sjevernom dijelu ljevka-sto oblikovanog Trga Maršala Tita. Jednobrodna je građevina sa zaobljenim svetištem, katnom sakristijom i rizalitom isturenim zvonikom u pročelju.

Glavno pročelje je naglašeno centralno postavljenim rizalitom dvokatnog zvonika koji je u prizemlju rastvo-

Valpovo: Župna crkva Bezgrešnog začeća Bl. Dj. Marije

filiranim vijencima završava kupolastim krovom piramidalnog završetka. Pobočne zone glavnog pročelja, kao i pobočna pročelja ukrašena su lezenama. Prostrana lađa i svetište su zasvedeni baldahinskim svodovima. Jedan dio svodovlja ima očuvane al secco kompozicije koje potječu iz prošlog stoljeća.

Crkva je izgrađena opekom, pokrivena dvostrešnim krovom i biber crijepom.

U objektu se čuva vrlo kvalitetan barokno-klasicistički inventar, koji je besprijekorno uklopljen u ovu baroknu građevinu: glavni oltar sa oltarnom palom slikanom u XVIII stoljeću, pobočni oltar sv. Josipa kod kojega se osjećaju reminiscencije na rokaj, pobočni oltar krštenja Kristovog, čija pala potječe iz 1887. g., klasicistički oltar sv. Antuna Padovanskog iz prve polovine prošlog stoljeća, propovijedaonica (kvalitetan klasicistički rad prožet sa elementima rokaja), škropionice i dr.

U niši pročelja smješten je barokni kip sv. Ivana Nepomuka, rađen u kamenu pješčaru 1725. godine.

Župna crkva Bezgrešnog začeća Bl. D. Marije u Valpovu svojim arhitektonsko-stilskim odlikama i kvalitetnim barokno klasicističkim inventarom izdvaja se od ostalih skromnijih sakralnih spomenika Valpovštine, te ulazi u krug vrednijih sakralnih baroknih ansambla Slavonije.

Izvori i literatura:

dr. A. Horvat: Putne bilješke, 8. VI 1950. i 22. X 1958. g.

F. Ž. K. Kuhač: O. c. p. 9.

A. Danhelowsky: O. c. p. 29.

O. M. Barbarić: O. c. p. 5.

A. Horvat: Enciklopedija likov. umjet. IV p. 488.

VALPOVO: BIVŠA KAPELA SV. ROKA

Situirana je na periferiji mjesta uz cestu za Belišće, ispred upravne zgrade PPK »Đuro Salaj«, okružena vegetacijom.

Objekt je dao izgraditi baron I. J. Prandau 1795. g. kao zavjetnu kapelu posvećenu sv. Roku zaštitniku od kuge. Kasnije je ispod objekta uređena porodična grobnica obitelji Prandau i Normann.

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća baron Gustav Prandau dao je obnoviti objekt. Tada je vjerojatno i nastao u pročelju mali zvonik »na preslicu«, jedinstven primjer u našim krajevima.

U glavnom pročelju se ističe profilirani polukružno završeni ulaz u objekt, čiji je okvir rađen u mekom kamenu pješčaru.

Unutrašnjost objekta pokrivena je zrcalnim stropom čiji je donji rub naglašen profiliranim okvirom izvedenim u žbuci. Lađu od svetišta dijeli polukružno završeni trijumfalni luk ukrašen motivom zaglavnog kamena. Pobočne stijene su ukrašene plitkim pilasterima.

Proteklih dvadeset godina o objektu se stara Društvo prijatelja starina Valpovo (od 1958. god. Društvo je preuzelo objekt na upravljanje), čijom je zaslugom objekt spašen od propasti i zaštićen kao spomenik kulture.

Bivša kapela sv. Roka u Valpovu u osnovi kasnobarokna građevina, obnovljena u duhu neoromanike — interesantan je primjer sepulkralnog graditeljstva na području naše regije.

Izvori i literatura:

dr. A. Horvat: Putne bilješke od 8. VI 1950. g.
A. Danhelovsky, OC.

Valpovo: Bivša kapela sv. Roka

BIBLIOGRAFIJA

EVIDENCIJA I OBRADA SPOMENIKA VALPOVŠTINE NISU ZAVRŠENE

Obzirom na raznovrsnost i veliku gustoću spomenika na području naše regije, na ograničena materijalna sredstva i nedostatak stručnjaka konzervatora, svi objekti sa određenim spomeničkim odlikama nisu još uvijek evidentirani. Ovo isto vrijedi i za područje valpovačke općine.

Na području Valpovštine evidenetirano je do 1975. godine 76 nepokretnih spomenika kulture, od toga 38 spomenika revolucionarnog radničkog pokreta i NOB-e, 13 arheoloških lokaliteta, 14 spomenika profanog graditeljstva, 9 spomenika sakralne arhitekture, 2 etnološka spomenika i jedva tridesetak pokretnih spomenika.

Ove brojke 76 nepokretnih spomenika i tridesetak pokretnih ni ukom slučaju ne odgovaraju pravom stanju, jer još uvijek arheolog-konzervator nije mogao izvršiti rekognosiciranje arheoloških lokaliteta na području Valpovštine, kao ni etnolog. Isto tako još uvijek nije u potpunosti izvršena evidencija pokretnih spomenika kulture u sakralnim objektima i evidencija privatnih zbirki.

Poslovi evidencije i obrada materijala iziskuju znatna materijalna sredstva, pogotovu obrada materijala, registracija spomenika (pravna zaštita), rad na dosjetima spomenika, izrada tehničke dokumentacije i elaborata za sanaciju i prezentaciju spomenika.

Konzervatori imaju posla na pretek, pa sigurno neće izostati podrška društveno političkih organizacija, radnih organizacija i Društva prijatelja starina Valpovo, koji su pokazali da imaju interes za kulturnu baštinu, i u granicama svojih mogućnosti djelom dokazali da se o njoj brinu i štite je od propasti.

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIJA

The first of these is the fact that the human race is not a homogeneous mass, but is divided into many distinct groups, each with its own characteristics. These groups are known as races, and they are classified into three main divisions: the white, the yellow, and the black. The white race is the most numerous, and is found in all parts of the world. The yellow race is found in the eastern part of Asia, and the black race is found in the western part of Africa.

The second of these facts is that the human race is not a static mass, but is constantly changing. The characteristics of the different races are not fixed, but are subject to change. This change is due to a variety of causes, including intermarriage between different races, and the influence of the environment. The result is that the human race is constantly evolving, and is becoming more and more homogeneous.

The third of these facts is that the human race is not a uniform mass, but is divided into many distinct groups, each with its own characteristics. These groups are known as races, and they are classified into three main divisions: the white, the yellow, and the black. The white race is the most numerous, and is found in all parts of the world. The yellow race is found in the eastern part of Asia, and the black race is found in the western part of Africa.

The fourth of these facts is that the human race is not a static mass, but is constantly changing. The characteristics of the different races are not fixed, but are subject to change. This change is due to a variety of causes, including intermarriage between different races, and the influence of the environment. The result is that the human race is constantly evolving, and is becoming more and more homogeneous.

The fifth of these facts is that the human race is not a uniform mass, but is divided into many distinct groups, each with its own characteristics. These groups are known as races, and they are classified into three main divisions: the white, the yellow, and the black. The white race is the most numerous, and is found in all parts of the world. The yellow race is found in the eastern part of Asia, and the black race is found in the western part of Africa.

BIBLIOGRAPHIA

BIBLIOGRAFIJA ŠTAMPANIH RADOVA O SPOMENICIMA
KULTURE I PRIRODE I RADU SLUŽBE ZAŠTITE SPO-
MENIKA KULTURE NA PODRUČJU SLAVONIJE I BARA-
NJE, OBJAVLJENIH U TOKU 1975. I POČETKOM 1976. G.

- BALIĆ MILAN — Pisao u 14 listova i dva stručna časopisa:
»Belišće«, List radne zajednice Kombinata Belišće
— Spomenici od višestrukog značaja, (Raznovrsnost spo-
menika radničkog naselja Belišće)
»Belišće« br. 202. 1 9. 1975. g. p. 9.
»Belje«, List udruženog rada »Belje« PIK
— Povijesno kulturni spomenici Baranje (Brojčano stanje
spomenika po vrstama, problemi evidencije i osnovni
podaci za tri baranjska dvorca)
Br. 15. od 18. 7. 1975.
— Sakralna arhitektura Baranje (Stanje evidencije, devasti-
ranje arhitekture i pokretnih spomenika. Osnovni poda-
ci i valorizacija sakralnih objekata u Belom Manastiru
i Branjini.)
Br. 20. od 5. 10. 1975. god.
»Brodski list«, tjednik SSRN općine Slavonski Brod
— Veliki broj spomenika kulture na brodskom terenu (Rad
službe zaštite spomenika kulture od 20. II 1945. g. tj. od
Odluke o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i stari-
na, rad KOMZE, počasnih konzervatora, evidencija i zaš-
titni radovi na spomenicima)
Br. 33. od 23. 8. 1975. g.
— Spomenici kulture Slavonskog Broda (Opis i valorizaci-
ja dva muzeja i Zbirka Brlić)
Br. 34. od 29. 8. 1975. g.
— Historijska jezgra Broda i Tvrđava — spomenici kul-
ture — I dio
Br. 35. od 5. 9. 1975., i nastavak članka objavljen u br.
36. od 12. 9. 1975. g.
— Spomenički kompleksi kontumca i franjevačkog samos-
tana (Kontunac zdravstvena ustanova u Sl. Brodu u 18.
st., njeno djelovanje, objekti i valorizacija. Kompleks

- franjevačkog samostana jedan od najvrednijih baroknih ansambla u SR Hrvatskoj)
Br. 37. od 19. 9. 1975. g.
- Kapela sv. Martina kod Lovčića (Povijest, opis, valorizacija ove romaničke kapele u kojoj su fragmentarno očuvane ranogotičke freske. Sanacija spomenika poslije potresa 1964. g.)
Br. 38. od 26. 9. 1975. g.
 - Kapela sv. Stjepana kod Glogovice (povijest, opis, valorizacije ove gotičke kapele koja je u 18 st. barokizirana, konzervatorsko-zaštitni radovi poslije potresa 1964. g.)
Br. 40. od 10. 10. 1975. g.
 - Kapela sv. Petra kod Zdenaca (Povijest, opis, valorizacija gotičke kapele i njena sanacija 1965. g.)
Br. 42. od 24. 10. 1975. g.
- »Đakovački list«, glasilo SSRN općine Đakovo
- Spomenici kulture Đakovštine (Brojčano stanje spomeničkog fundusa i problemi evidencije. Obrada i valorizacija biskupskog dvora i zgrade Bogoslovnog sjemeništa)
Br. 485. od 13. 9. 1975. g.
 - Zaštita spomenika kulture Đakovštine (Razvoj službe zaštite spomenika kulture na području ove općine od 1945. do 1975. g.)
Br. 486. od 4. 10. 1975. g.
- »Glas Slavonije«
- Spomenici kulture Slavonije i Baranje, I dio (Pregled spomeničkog fundusa od prahistorije do baroka),
Br. 9352. od 9. 10. 1975. g.
II dio (od baroka do naših dana),
Br. 9356. od 14. 10. 1975.
 - Neprocjenjiva vrijednost Odluke druga Tita (Razvoj službe zaštite spomenika kulture od 1945. g., konzervatorska djelatnost Dr. D. Pnterović)
Br. 9363. od 22. 10. 1975. g.
 - Devet nacrtâ pravilnika dr. Anđele Horvat (Rad Konzervatorskog zavoda iz Zagreba, dr. Anđele Horvat, A. E. Brlića, S. Gruber, B. Misite - Katušića i dr.)
Br. 9370. od 30. 11. 1975. g.
 - Sa spomenicima kao sa djecom (Osnivanje Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku 1961/62. g. i njegov rad. Angažiranost organa uprave i društveno političkih organizacija na polju službe zaštite spomenika kulture, dokumentacija i zaštitno konzervatorski radovi)
Br. 9376. od 6. 11. 1975. g. (ova tema se nastavlja)

- »Jednota«, — Organ čehoslovačkog saveza u SR Hrvatskoj, tjednik, izlazi u Daruvaru
- Kulturni památky Slavonie, I dio (Pregled spomenika kulture Slavonije od prahistorije do gotičke sakralne arhitekture), pisano posebno za ovaj list)
Br. 43. od 25. 10. 1975. g.
II dio (Od gotičke profane arhitekture do baroka)
Br. 44. od 1. 11. 1975. g.
III dio (Narodno graditeljstvo, graničarska arhitektura i spomenici RRP i NOB-e)
Br. 45. od 8. 11. 1975. g.
- Na počest dne kulturnih památek 20. února (U čast Dana spomenika kulture, Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina, rad KOMZE I dio)
Br. 8. od 21. 2. 1976. g. (tekst se objavljuje dalje u nastavcima).
- »Kombinat«, Informativni list PPK »Đuro Salaj«, Valpovo
- Spomenici kulture na području općine Valpovo (stanje evidencije i obrada kasnobarokne obiteljske kuće pl. Burjan)
Br. 7-8, srpanj-kolovoz 1975. g. p. 13.
- Spomenici kulture Valpovštine i njihova zaštita, I dio (Zaštita spomenika kulture u toku NOB-e, Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina, rad KOMZE).
Br. 12. prosinac 1975. p. 9.
II dio (Konzervatorski rad dr. Danice Pinterović)
Br. 1. 30. siječnja 1976. p. 18.
- »Novogradiške novine«, Organ SSRN općine Nova Gradiška
- Zaštita spomenika kulture na području općine Nova Gradiška
I dio (Zaštita spomenika kulture u toku NOB-e, Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina i rad KOMZE).
Br. 4. od 6. 12. 1975. g.
II dio (Rad Konzervatorskog zavoda iz Zagreba i Dr. A. Horvat)
Br. 5. od 27. 12. 1975. g.
III dio (Osnutak Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku i njegov rad na evidenciji. Angažiranost društva u toku 1964. g. za spomenike kulture)
Br. 6. od 7. 2. 1976. g.
IV dio (Izrada konzervatorskog elaborata url. cjeline Nova Gradiška, spomenici NOR-a i spomen obilježja NOR-a) — u tisku, izlazi u broju 7.

- »Novosti«, Glasilo SSRN vinkovačke komune, tjednik
- Zaštita spomenika kulture na području vinkovačke općine, (Zaštita spomenika kulture u toku NOR-a, Odluka od 20. II 1945. g., rad Dr. Danice Pinterović, Muzeja Slavonije iz Osijeka, Konzervatorskog zavoda iz Zagreba i dr. Anđele Horvat)
Br. 44. (1234) od 14. 11. 1975. g.
 - O zaštiti kulturnih spomenika na području vinkovačke općine — povodom Dana spomenika kulture (Pravilnik o čuvanju starina u Vinkovcima iz 1949. g., evidencija spomenika 1950. i 1951. g., rad Gradskog muzeja Vinkovci)
»Vinkovačke novosti« br. 7. od 20. 2. 1976. g.
 - »Požeški list«, Organ SSRN općine Sl. Požega, tjednik
 - Dva vrijedna spomenika (etnološki spomenici unutar urbanističke cjeline Sl. Požega, kuća Muljević i Begović)
Br. 28. od 31. 7. 1975. god.
 - Palača bivše požeške županije (povijest, opis i valorizacija)
Br. 30. od 31. 7. 1975. god.
 - Muzej spomenik kulture (Opis, stilske odlike, valorizacija, zbirke i vrijednost zbirki)
Br. 31. od 4. 9. 1975. g.
 - Ljekarne spomenici kulture (stara ljekarna Thallera i kasnobarokna ljekarna Mr. Kraljevića, koja još i danas djeluje)
Br. 33. od 18. 9. 1975. god.
 - Vrijedan spomenik (Brojčano stanje spomenika na području općine Sl. Požega, te podaci za gotičku kapelu sv. Mihaila u Ratkovici)
Br. 34. od 25. rujna 1975. g.
 - Služba zaštite spomenika kulture u Požeškoj kotlini
I dio (Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina i njen značaj, rad KOMZE, Konzervatorskog zavoda iz Zagreba, Dr. A. Horvat, Pravilnik o čuvanju starina u gradu Sl. Požegi 1948. god.)
Br. 38. od 23. 10. 1975. god.
II dio (Pregled spomenika 1951. g. rad ing. arh. B. Misi-te-Katušića, evidencija spomenika 1959. god. Rad muzeja Požeške kotline na spašavanju spomenika).
Br. 39. od 30. 10. 1975. god.
III dio (Rad zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, angažiranost društva za spomenike kulture 1964. god., evidencija nepokretnih i pokretnih spom. kulture)
Br. 40. od 6. 11. 1975. god.

- Spomenici naše novije povijesti (Rad Regionalnog zavoda za zaštitu spom. kulture u Osijeku od 1967. god. Jubilarna 1969. godina, ponovno veće angažiranje društva za spomenike kulture, angažiranost pojedinaca na publiciranju djela o spomenicima kulture).
Br. 46. od 18. 12. 1975. god.
- »Vjesnik komune«, Glasilo OKSSRN Daruvar
- Spomenici kulture na području općine Daruvar,
I dio (Brojčano stanje spomenika po vrstama, problem evidencije, te osnovni podaci za srednjovjekovni grad Dobra kuća)
Br. 1. od 15. 9. 1975. god.
II dio (povijest i opis srednjovjekovnog grada Sirač i Stupčanica)
Br. 2. od 15. 10. 1975. god.
III dio (opis i valorizacija dvoraca u Daruvaru i Končanici)
Br. 3. od 15. 11. 1975. god.
- Spomenici kulture Slvaonije
I dio (Spomenici od prahistorije pa do srednjeg vijeka, navedeni primjeri sa terena općine Daruvar i bilogorskog područja)
Br. 1. od 15. 9. 1975. god.
II dio (spomenici iz vremena turske okupacije i perioda obnove poslije odlaska Turaka)
Br. 2. od 15. 10. 1975. god.
III dio (urbanizacija Slavonije u 18. stoljeću, narodno graditeljstvo i najnoviji spomenici naše herojske povijesti socijalističke revolucije i NOR-a)
Br. 3. od 15. 11. 1975. god.
- »Virovitički list«, Tjednik SSRN općine Virovitica
- (Zaštita spomenika kulture u toku NOR-a, Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina, rad KOM-ZE, Konzervatorskog zavoda i počasnih konzervatora)
Br. 949. od 19. 12. 1975. god.
- Spomenici kulture na području općine Virovitica (Brojčano stanje nepokretnih spomenika po vrstama i osnovni podaci za dvorce u Cabuni, Suhopolju i Virovitici i zgradu stare ljekarne u Virovitici)
Br. 950-951. od 1. 1. 1976. god.
- Zaštita spomenika i spomen-obilježja revolucije (u povodu Dana spomenika kulture). Brigu o ovoj vrsti spomenika kulture vodio je Konzervatorski zavod iz Zagreba do 1962. g. Angažiranost društva 1964. i 1969. godine za ove

spomenike, evidencija, registracija i izrada dokumentacije. Različiti pristupi oko održavanja spomenika).
Br. 959. od 20. 2. 1976. god.

»Vukovarske novine«, Glasilo SSRN Vukovar, tjednik

— Spomenici kulture općine Vukovar

I dio (Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina i njen značaj, rad KOMZE, Dr. Danice Pinterović, Dr. A. Horvat, Pravilnik o čuvanju starina u gradu Vukovaru iz 1948. g., efikasan rad Gradskog muzeja u Vukovaru u poratnim godinama)

Br. 34. od 20. 9. 1975. god.

II dio (Zaštita spomenika kulture od 1950. g. tj. dolaskom A. E. Brlića u Gradski muzej, njegova 25. godišnja aktivnost. Aktivnost Konzervatorskog zavoda iz Zagreba)

Br. 35. od 27. 9. 1975. god.

III dio (Rad zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, kasnije Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, aktivna zaštita, konz. radovi, evidencija i dokumentacija)

Br. 36. od 4. 10. 1975. god.

— Palača Srijemske županije (opis, valorizacija objekta sagrađenog od 1770. do 1771. god. i stratišne kapele u sklopu palače)

Br. 47-48. od 31. 12. 1975. god.

»Županja«, List radne zajednice PPK Županja

— Zaštito spomenike kulture (Pregled rada službe zaštite spomenika kulture od 1945. god. s posebnim osvrtom na područje Županje. Rad Dr. D. Pinterović, Konzervatorskog zavoda, Dr. A. Horvat. Konzervatorski rad Stjepana Grubera)

Br. 242. od 2. 9. 1975. god.

BARBARIĆ DRAGUTIN, Ilok

— Ilok prije 200 godina

I dio (Plan Iloka iz 1784. g. i opis objekata u Gornjem gradu)

»Iteks«, Informativni list radne zajednice industrije trikotaže — Ilok

Br. 70. februar 1975. god.

II dio (nastavak članka)

Br. 70. februar 1975. god.

III dio (Donji grad, opis objekata, Gornji grad ima samo jednu ulicu sa 54 kuće)

Br. 72. april 1975. god.

IV dio (Donji grad — Ađanski kraj)

Br. 73. maj 1975. god.

BLAZEVIĆ F.

- Objavio u »Večenjem listu« tri članka sa podnaslovom »Kako da održavamo naše spomenike, one koji nas podsjećaju na četvorogodišnju borbu protiv okupatora«
- Sve manje novca (Veliki broj spomenika i spomen obilježja u lošem stanju, prijedlog općine Virovitica da se osnuje vlastiti fond - SIZ za održavanje spomenika NOR-a) Br. 5004. od 12. 11. 1975. god.
 - Možemo biti zadovoljni (Briga mjesnih organizacija u druženja boraca NOR-a, mjesnih zajednica, izviđača i omladine za održavanje spomenika na području općine Podr. Slatina. Uređenje partizanske bolnice »Gudnoga«) Br. 5005. od 13. 11. 1975. god.
 - Mnogi događaji neobilježeni (Historijska je činjenica da je općina Grubišino Polje dala veliki doprinos NOR-u, a još uvijek ima dosta mjesta herojske prošlosti neobilježenih. Brigu o spomenicima NOR-a na ovoj općini vodiće radne organizacije, škole i druge institucije) Br. 5006. od 14. 11. 1975. god.

BRANICA VINKO

- Internacionalismus skutkem (Formiranje čehoslovačke brigade Jan Žižka, 26. rujna 1943. god. u Bučju) »Jednota« br. 43. od 25. 10. 1975. god.

BULAT MIRKO

- Kamena sjekira iz Luča (Neolitska kamena sjekira, jedan od veoma rijetkih nalaza u Baranji) »Glas Slavonije« od 2. 7. 1975. god.
- Daljska planina (Područje Daljske planine bogato brojnim i raznovrsnim arheološkim lokalitetima: Dalj, Aljmaš, Bijelo Brdo, Sarvaš) Glasnik slavonskih muzeja br. 28. listopad 1975. god. p. 17-22.
- Ulomak kasnorimske votivne pločice (na registriranom arh. lokalitetu Pogon kod Popovca pronađen je ulomak kasnorimske votivne pločice, koja ulazi u krug votivnih pločica vezanih za posade limesa sa jakim orijentalnim utjecajem, koje se za sada ne mogu vezati za jedan određen kult) Glasnik slavonskih muzeja, br. 28. listopad 1975. p. 25-27.
- Arheološke zbirke na ovom području od najranijih vremena do danas, istraživanja — navedena hronološkim redom) »Muzeologija« br. 19. p. 42-69.

- Kasnobrončani depo iz Poljanaca na Savi (Depo od 370 komada, oruđa, oružja, nakita, amuleta i dr. Po ovom nalazu i ranijim nalazima moglo bi se zaključiti da se radi o postojanju većeg radioničkog centra na tom području)
Osječki zbronič, XIV-XV, 1973-1975., p. 3-56.

CRLJENJAK BRANE, Vukovar

- Ribarska ulica (prilog povijesti urbanističke cjeline Vukovar. Ribarska je ulica nastala u 18. stoljeću, povijest i opis)
»Vukovarske novine« br. 47-48. od 31. 12. 1975. god.

CERIMOVIĆ VELIMIR, Osijek

- Uloga i značenje zelenih površina u zaštiti čovjekove sredine, (Pejzažna arhitektura ima neprocjenjivog udjela u zaštiti čovjekove sredine. Problemi urbanih cjelina i njihovih zelenih površina s posebnim osvrtom na stanje u Osijeku)
»Omladinska revija«, posebno izdanje »Revije«, Osijek, ožujak — travanj — svibanj 1975. god. br. 11. p. 57-70.
- Partizanska bolnica u Gudnogi, (povijest, opis i njen značaj s posebnim osvrtom na izradu idejnog prostorno-pejzažnog rješenja)
»Revija«, Osijek, svibanj — lipanj 1975. g. br. 3. p. 94-104.
- Prilog jednom spomeniku kulture u Vukovaru — Kada bi park progovorio, (Osvrt na stari nacrt parka dvorca Eltz iz 1781. god. i mogućnosti rekonstrukcije parka)
»Glas Slavonije« br. 9255. od 17. 6. 1975. god.
- Koliko brinemo o našim spomenicima — Spomenici kulture odraz su kulturnih i društvenih kretanja urbane sredine (Spomenici revolucije i NOR-a zahtijevaju poseban tretman kao spomenici u St. Gradiški, Slobostini i dr.)
»Virovitičke novine« br. 952. od 9. 1. 1976. god.
- Površine parka i virovitički dvorac, (opis i valorizacija dvorca s posebnim osvrtom na prostrani pejzažni park i probleme održavanja, čuvanja i povezivanja parka sa ostalim zelenim površinama u Virovitici)
»Virovitički list« br. 953. od 16. 1. 1976. god.
- U povodu Dana spomenika kulture — Partizanska spomen šuma kod Jasenaša, (Ovo spomen - obilježje je svjedočanstvo NOB-e i socijalističke revolucije, njene sveopće snage da i u najtežim danima rata izrazi intenciju obnove)
»Virovitički list« br. 958. od 27. 2. 1976. god.

- Rezervat prirode, kulturna baština, njihovo prostorno-pejzažno tretiranje i turizam, PEJZAŽ I ČOVJEK, (Pejzaž je izvor inspiracije umjetnika, zakonom zaštićeni prirodni objekti kod nas i u svijetu))

»Požeški list« br. 3. od 22. 1. 1976. god.

- Pejzažna arhitektura i sadržajem bogata kulturna baština (Važnost pejzažne arhitekture kod prezentacije spomeničkih objekata, intencije i mogućnosti uređenja prirodnog rezervata Sovsko jezero)

»Požeški list« br. 4. od 29. 1. 1976. god.

GRABAR M. (M. G.)

- Oslava na Ljutoči

»Jednota« br. 48/49, 1955. p. 7.

HNOJČIK TONY

- Dioš, (Dvorac Tikerija kod Končanice, opis stanja)

»Jednota« br. 8. od 21. 2. 1976. god.

HORVAT IDA, Osijek

- Signirani bidermajer namještaj u zbirci Muzeja Slavonije,

Osječki zbornik, br. XIV-XV, 1973-1975. p. 299-308.

HORVAT VLADO, Vukovar

- Prošlost Vukovara prema životopisu Josipa Rukavine, (Prlike i način života u Vukovaru u drugoj polovini prošlog stoljeća. Prikaz knjižice tiskane u Vukovaru 1905. u nakladi tiskare »Srjemske novine«)

»Vukovarske novine« br. 47-48. od 31. 12. 1975. god.

JAKOVINA IVAN, Sl. Požega

- Vzácný nález z Opatství Rudne,

»Jednota« br. 25. p. 15.

Slavonie je ještě stále terra incognita, »Jednota« br 25. p. 15.

- »Turecká tvrz« ve Veliké (povijest ovog srednjovjekovnog grada i opis)

»Jednota« br. 44. od 1. 11. 1975. god. p. 15.

KADLEC VERA (vdt), Daruvar

- Partyzánská Jáma. (tekst sa fotografijom)

»Jednota« br. 41. p. 11. 1975. god.

- Na počest 30 výročí osvobození »Dnes vás je sedm . . .« (Tekst sa fotografijom Jame)

»Jednota« br. 42. 1975. p. 11.

KAVGIĆ PETAR, Osijek

U »Glasu Slavonije« je napisao seriju od 4 članka sa podnaslovom: Putevima partizanskih kurira Slavonije, u kojima obrađuje razvoj telefonskih veza u Slavoniji za vrijeme NOR-a.

- Partizanska žila kucavica, (od 3. 12. 1975. g.)
- Relejne stanice pokrile Slavoniju (4. 12. 1975. g.)
- U ratnim danima — mirnodopska pošta (5. 12. 1975. g.)
- Želja — PTT muzej (6. 12. 1975. g.)

KRALIK BRANIMIR, Osijek

- Tvrdi — više razumijevanja (Pored spomeničkog svojstva osječka Tvrdā ima i rekreacijske značajke)
»Glas Slavonije« od 3. 12. 1975. god.
- Tvrdā dragulj Osijeka, (Ugroženost stambenog fonda i pružanje olakšica — osnova za rješavanje revitalizacije spomeničkog fundusa Tvrdē)
»Glas Slavonije« od 4. 12. 1975. god.

KOSANOVIĆ NIKOLA, Osijek

- Osječki cehovi i cehovski spomenički predmeti, (Razvoj obrta i cehova u Osijeku, cehovske ladice i cimeri — pokretni spomenici kulture)
Osječki zbornik, br. XIV-XV, 1973-1975. p. 243-275.

LECHNER ZDENKA, Zagreb

- Etnografija i slavonski muzeji,
Muzeologija br. 19. 1975. g. p. 83-88.

LENTIĆ-KUGLI IVY, Zagreb

- Prilog istraživanju osječkih kipara u 18. stoljeću
Osječki zbornik, XIV-XV, 1973-1975. p. 277-286.

LENTIĆ IVO, Zagreb

- Osječki zlatarski majstor 18. stoljeća »A. M.«
Osječki zbornik, br. XIV-XV, 1973-1975. p. 287-297.

LUČIĆ BRANKO, Zagreb

- Da li je postojala benediktinska opatija sv. Petra u Slavonskoj Požegi — razmišljanja uz ostatke apside otkrivene ispod svetišta crkve sv. Lovre u Slavonskoj Požegi
Muzeologija, br. 19. 1975. g. p. 28-30.

MALBAŠA MARIJA, Osijek

- Muzeji, biblioteke i arhivi u Slavoniji i njihova povezanost, (stanje biblioteka, posebno franjevačkih koje u svom fundusu imaju raritetna izdanja — spomenike kulture)
Muzeologija, br. 19. p. 100-113.

MARKOVIĆ ZORKO,

- Iskapanje srednjeneolitskog naselja u Podgoraču, (Otkrivena zemunica, nalazi linearno trakaste keramike)
Glasnik slavonskih muzeja, br. 29. prosinac 1975. p. 27-28.

MINICHREITER KORNELIJA, Osijek

- Izvještaj o zaštitnom arheološkom iskopavanju brončanodobne nekropole sa paljevinama u Gređanima, lokalitet »Bajir«

Glasnik slavonskih muzeja, Vukovar 1975. br. 29. p. 29-31.

- Novootkriveno prahistorijsko naselje u Gređanima, (prema keramici, naselje je egzistiralo vjerojatno u kasno brončano doba i početkom željeznog doba)

Glasnik slavonskih muzeja, br. 29. p. 32-33.

PINTEROVIĆ DANICA, Osijek

- Ostaci rimskih kuća i kućanstva u Osijeku, (na terenu Oreškovićeve i Miljanovićeve ulice u Osijeku pronađeno je mnoštvo materijala: opeke, podnih kockica, islikane žbuke i kućne keramike, stakla, ukrasnih predmeta i dr. Analiza materijala moći će dati ne samo jasniju sliku tipova kuhinjskog i stonog posuđa već će se i doznati odakle ti predmeti potječu, da li su ovdje nastali ili su import.)

Osječki zbornik, XIV-XV, Osijek, 1973-1975., p. 57-122.

- Nepoznata Slavonija, (Epigrafski i likovni materijal o rimskim spomenicima Daruvara i zapadne Slavonije)

Osječki zbornik, br. XIV-XV, p. 123-167.

- Rarissima Romana iz Slavonije, (stakleni pehar iz Daruvara i srebrni tanjur iz Slavonije u »Kunstihistorisches Museum-u« u Beču)

Osječki zbornik, br. XIV-XV, p. 221-231.

PLEVNIK BOŽO, Osijek

U toku 1975. g. i početkom ove godine »Glas Slavonije« je objavio niz Plevnikovih članaka o starom Osijeku u podlistku: (Ne) poznati Osijek - crtice iz starog Osijeka.

- Donjogradske ulice, (podaci o ulicama, gradnji javnih objekata i tvornica) Br. 9337. od 22. 9. 1975.

- Retfala, (kratka povijest i građevinska djelatnost)

Br. 9347. od 3. 10. 1975. g.

- Osječki »Schönbrunn« (Dvorac Pejačevića u Štrosmajerovoj ulici od svog nastanka 1796-1801., pa do danas, služio je u različite svrhe)

Br. 9353. od 10. 10. 1975. g.

- Gradski vrt, (povijest, opis, kulturni život starog Osijeka vezan je za Gradski vrt.)

Br. 9357. od 15. 10. 1975. g.

- Kršnjavi o starinama, (ulomak uspomena dr. Ise Kršnjavog na stari Osijek i Krežmu)

Br. 9367. od 27. 10. 1975. g.

- Vodenice, (hronološki pregled vodenica od 1697-1944.)
Br. 9408. od 15. 12. 1975. god.

RAUŠ ĐURO, Zagreb

- Objavio je prošle 1975. god. u podlistku »Glasa Slavonije«: Stari parkovi Slavonije i Baranje
11 članaka posvećenih dvorskim parkovima i parkovima urbanističkih cjelina Slavonije. Uvodni članak »Nepoznato (i Zapušteno) bogatstvo« objavljen je u »Glasu Slavonije« br. 9115. od 28. 12. 1975. god.
- Bogato naslijeđe, (Parkovi i stari dvorci u istočnom dijelu Slavonije privlače i ako su zapušteni. Ilok, njegova povijest, dvorac i park. Vukovar grad zelenila, dvorac i park. Park u Nuštru predstavlja veoma važnu hortikulturnu baštinu i ako je devastiran)
Br. 9118. od 4. 1. 1975. god.
- Valpovački među najljepšima u Slavoniji, (Povijest vlastelinstva i obitelji Prandau i Normann. Uređenje pejzažnog parka oko dvorca, koji je sada djelomično devastiran. Park je zaštićen zakonom kao spomenik prirodne vrtne arhitekture. Zalaganjem vrtlara I. Fuderera, ovaj park spada među najbolje održavane parkove u Slavoniji.)
Br. 9124. od 12. 1. 1975. god.
- Oronuli ljepotani, (Francusko-engleski tip parka u Donjem Miholjcu obiluje brojnim egzotama, a u Našicama osnovan na bazi nekadašnje lužnjakovo-grabove šume. Uz Novi dvorac u Našicama uređen je park u francuskom stilu.)
Br. 9130. od 18. 1. 1975. god.
- Ljepote Đakovštine i požeškog kraja, (Opis katedrale i biskupskog dvora s parkom koji je u zadnje vrijeme zapušten. Park u Novoj Gradiški potječe iz prošlog stoljeća, dok je u Cerniku park devastiran. U Požeškoj kotlini ima nekoliko vrijednih parkova u Pleternici, Kutjevu, Trenkovu i u samoj Sl. Požegi.)
Br. 9136. od 25. 1. 1975. god.
- Zelena pluća Slavanskog Broda, (Povijest Brodske tvrđave, park na tvrđavskoj glasilji i pred Oficirskim paviljonom. Brodska tvrđava i brisani prostor oko nje pretvoreni su vremenom u park. Izgradnjom novih blokova kuća od parka »Klasije« nije ostalo ništa, osim ostataka u krugu tvrđave.)
Br. 9142. od 1. 2. 1975. god.

- Uz ljepotu i liječenje, (Park u Lipiku ima dva dijela: klasični i engleskog tipa, zapušten je. U Pakracu je stari park iz 18. st. uništen. Daruvarski parkovi su oko dvorca i lječilišta a u Virovitici su zaštićeni park i dvorac. U Podr. Slatini park je gotovo uništen, dok se u Voćinu i Sl. Orahovici parkovi održavaju.)
Br. 9148. od 8. 2. 1975. god.
- Sijelo Veličke gosposrije, (Kratka povijest Kutjeva, dvorca i parka koji je sada zapušten. Dvorac u Trenkovu s parkom. Od parka u Biškupcima nije ostalo ništa.)
Br. 9154. od 15. 2. 1975. god.
- Svjedoci burnih stoljeća, (Kratka povijest poljoprivrednog dobra »Belje«. Dvorac u Bilju sada urastao u naselje, situiran u prostornom pejzažnom parku koji je u lošem stanju.)
Br. 9160. od 22. 2. 1975. god.
- Od Rimljana do Habsburgovaca, (Kratka povijest Darde od Rimljana do danas. Dvorac u Dardi s parkom o kojem nitko ne vodi brigu. U Kneževu također dvorac s parkom, koji ostavlja utisak zapuštenosti.)
- Tri parka samo uspomene, (Osijek je imao 11 parkova ali nisu svi sačuvani. Nestao je Generalski park, park oko dvorca Pejačevića u Štrosmajerovoj ulici i Gradski vrt koji je bio izgrađen u stilu francuske vrtne arhitekture. Park Kulture je osnovan 1811. g. Park V. I. Lenjina 1869., a ostali parkovi su nastali u ovom stoljeću.)
Br. 9172. od 8. 3. 1975. god.
- Ukrasi Osijeka, (Park Maršala Tita, prema opisu Dr. D. Gicunski, Park Moše Pijade — najmlađi među najljepšim parkovima. Parkovima i zelenim površinama Osijeka treba posvetiti više pažnje.)
Br. 9178. od 15. 3. 1975. god.

SALIHović SULEJMAN, Ilok

- Druga mladost iločkog muzeja,
»Vukovarske novine« br. 26. od 26. 7. 1975. god.
- »450 godina Iloka«, (Burna povijest Iloka od neolita pa do naših dana i raznovrsnost spomeničkog fundusa Iloka)
»Glas Slavonije« br. 9407. od 13. 12. 1975. god.
- Četiri i pol vijeka »Najljepšeg grada na Dunavu«,
»Vukovarske novine« br. 47-48. od 31. 12. 1975. god.
- »450 rokov Iloku«
»Jednota« br. 7. 1976. p. 10.

SOKAČ-ŠTIMAC DUBRAVKA, Sl. Požega

- Arheološko iskopavanje kasnorimske nekropole kod Tekića, (Nastavak iskapanja — pronađeno 57 grobova sa priložima)

Glasnik slavonskih muzeja, br. 28. p. 23-25.

- Arheološka iskapanja kasnorimske nekropole na »Treštanovačkoj gradini« kod Tekića, (Prvi podaci o tom arheološkom lokalitetu, sistematska iskopavanja od 1972. god. pa nadalje, rezultati rada)

Muzeologija br. 19. p. 8-15.

SULC BRANKA, Zagreb

- Muzejske zbirke kao izvor naučnih informacija za povijest svoga kraja,

Muzeologija br. 19. p. 114-120

TOLDI A. Z., Slavonski Brod

- Stara arhitektura Broda (Dvije prizemnice u Mesićevoj ulici rad su graditelja Antuna Radičevića krajem XIX st.)

»Brodski list« br. 7. od 20. 2. 1976. god.

KNJIGE

1. M. Patković i D. Plećaš: »Spomen obilježja Narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije, Izdavač »Glas Slavonije« 1975. 8°, 190 — 1 l. i karta.
2. S. Puškar: »Spomen obilježja Revolucije i NOB-e, pregled za općinu Vinkovci od 1945—1975. godine«, Izdavač Gradski muzej Vinkovci, 1975. 8°, 183 str. sa sl.
3. M. Balić: »Pregled evidentiranih nepokretnih spomenika kulture na terenu slavonsko-baranjske regije«, Izdavač Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, 1975. umnoženo, korice štampane, 8°, 71 str.
4. »Darugar« (monografija) Odgovorni urednik N. Ječmenića, Izdavač »Zagreb« izdavačko i propagandno poduzeće, 1975. 8°, 214 str. — 3 l. sa sl.
5. »Vukovarska komuna« (monografija), glavni i odgovorni urednik B. Majski, Izdavač OK SSRN Vukovar Odbor za proslavu 30. god. oslobođenja, Zagreb 1976. 4°, 180 st. — 2 l. sa sl.

Zusammenfassung

I DIE KULTURDENKMALER SLAWONIENS UND DER BARANJA

Das Gebiet zwischen der Donau, Save und Ilova, Slawonien genannt, stellt eine naturgegebene und geschichtliche Einheit vor. Hier wickelte sich ein ereignisreiches Leben ab, es entstanden verschiedene Zivilisationen und Kulturen, von den vorgeschichtlichen Zeiten an bis auf unsere Tage, worüber zahlreiche archäologische Fundstellen und viele Kunstdenkmäler ausgiebige Beweise liefern.

Die grossen Völkerwanderungen vom 4. bis zum 7. Jahrhundert unterbrachen den weiteren Entwicklungsgang der römischen Zivilisation und Kultur und die Einfälle der Tataren im 13. und die Eroberungen der Türken im 16. Jahrhundert vernichteten zumeist die glänzenden Schöpfungen der romanischen und gotischen Architektur und Kunst. Bis auf unsere Tage sind daher nur einige wenige mittelalterliche sakrale Bauten und Ruinen mittelalterlicher Burgen erhalten geblieben.

Nach dem Abgang der Türken im Jahre 1687 begann auf diesem Gebiete eine planmässige Vernichtung der islamschen Bauwerke und der orientalischen Kunstdenkmäler, um den Wiederaufbau des Landes im Geiste der europäischen Tradition, eines verspäteten und zum Teil modifizierten Barock, einzuleiten. In Osijek, Slav. Brod und Alt-Gradiška wurden Befestigungen angelegt, mittelalterliche Siedlungen und Marktflecken wurden erneuert, viele Klöster neu aufgebaut, Schlösser

mit herrlichen Parkanlagen gebaut. Im Gebiete der Militärgrenze entwickelte sich eine eigenartige Bauart, die in ihrer praktischen und zweckmässigen Anwendung den Vorschriften der Militärverwaltung untergeordnet war.

Die Wohn- und Wirtschaftsgebäude der Landbevölkerung in den gebirgigen und waldreichen Gegenden behielten noch lange die traditionelle Form der Holzbauten verschiedener Typen. In den östlichen Teilen Slawoniens und der Baranja entwickelte sich eine besondere Bauart, »der pannonische Typus«, dh. Häuser aus gebrannten oder getrockneten Ziegeln oder mit Wänden aus gestampftem Lehm.

Im Verlaufe der weiteren Urbanisierung Slawoniens im XIX. Jahrhundert wurden alle historischen Style angewendet und um die Jahrhundertwende die Sezession, die besonders in Osijek starken Anklang fand.

Besonders beachtenswert für die neuere Geschichte sind auf diesem Gebiet die zahlreichen Denkmäler aus der Zeit der Revolution, der siegreichen Arbeiterbewegung, der Kommunistischen Partei, des Freiheitskrieges und in neuester Zeit die Denkmäler, die an die sozialistische Selbstverwaltung geknüpft sind.

II DENKMALER DES KREISES VALPOVO — VALPOVŠTINA GENANNT

1. Buch

Die weitere Umgebung von Valpovo wird schon von urgeschichtlichen Zeiten an bewohnt, was zahlreiche archäologische Fundplätze beweisen. Aus der Römerzeit sind hier zwei Ansiedlungen bekannt, eine in Valpovo,

die andere in Petrijevcí. Nach der Einwanderung der Slawen wird das Gebiet nach Stammesgemeinden organisiert. Im XII. Jahrhundert war die Gegend unter starkem magyarischen Einfluss, da die ersten Inhaber der Domäne Valpo Magyaren waren. Noch vor dem Einbruch der Türken wurde als Mittelpunkt der Domäne eine feste Burg erbaut, die 1543. von den Türken erobert wurde.

Seit der Befreiung von den Türken im Jahre 1687 ist der Ort Valpovo wieder bewohnt. In Jahre 1721 übergeht die Herrschaft Valpovo samt der zerstörten mittelalterlichen Burg in den Besitz des Freiherrn P. A. Prandau und verbleibt in den Händen seiner direkten Nachkommen bis zum Jahre 1885, um dann in den Besitz der Familie Normann zu übergehen.

Die Überreste der mittelalterlichen Burg und das Schloss Prandau—Normann

Innerhalb der mittelalterlichen Burg, von der ein zylindrischer Wehrturm noch heute gut erhalten ist, liess die Familie Prandau einen zweistöckigen Schlossbau in barock-klassizistischem Stil errichten. In diesem Gebäude ist heute das Museum von Valpovo untergebracht. Das Schloss wird von einem herrlichen Park mit exotischen Bäumen und Pflanzen umgeben.

Die historisch-urbane Einheit von Valpovo

Die Lage der mittelalterlichen Burg Valpovo, um die sich schon die vortürkische Ansiedlung entwickelt hatte, war für die urbanistische Gestaltung des heutigen Valpovo ausschlaggebend. Spinnennetzartig den Mittelpunkt umgebend stellt diese historisch-urbane Einheit eine einzigartige reizvolle Lösung vor. Hervorzuheben sind ausser dem Schlossbau und den Wirtschaftsgebäu-

den die Pfarrkirche der hl. Maria aus dem Jahre 1722, das spätbarocke Hotelgebäude, die Wohnhäuser der Apothekerfamilie Desaty, das Haus der Familie Burian, die Rochuskapelle etc. ferner das Denkmall des Historikers, Archäologen und Dichters Dr. Prof. Mathias Peter Katančić, des verdienstvollsten Sohnes von Valpovo. Aus der neuesten Vergangenheit sind die Denkmäler des Freiheitskrieges, die in einem beondern Bändchen bearbeitet werden.

Der Industrieort Belišće

Neben Valpovo, dem politischen und kulturellen Zentrum dieses Kreises, nimmt der Industrieort Belišće einen besonderen Platz ein.

Der Aufbau des Ortes ist dem raschen Aufschwung der Holzindustrie und der begleitenden Zweige, die cca vor achtzig Jahren hier begannen, zu verdanken.

Im Orte bestehen mehrere Gebäudetypen, vom repräsentativen Verwaltungsgebäude an bis zu den primitiven Arbeiterwohnungen aus der Zeit der Gutmann's. In einem dieser Gebäude ist auch das kleine Fabrikmuseum untergebracht, das wertvolle Dokumente für die Geschichte dieses Industrieortes, für die Arbeiterbewegung, den Freiheitskampf der Arbeiterklasse und für die heutigen Errungenschaften des Kombinales »Belišće« bewahrt.

Ausser den schon angegebenen Denkmälern sind in diesem Industrieort noch einige Objekte, die in mehrfachem Sinne Denkmalwert besitzen, erhalten. Das ist ein Sägewerk (Gatter) unter Denkmalschutz und eine komplette Bahnstation mit einer »Memorial« — Lokomotive, die während des Freiheitskrieges auf dem befreiten Gebiete Slawoniens den Verkehr besorgte.

Ethnologische Denkmäler

Auf diesem Gebiete sind noch ziemlich viele Objekte der bäuerlichen Architektur vorhanden, die wegen der Art der Bearbeitung, dem Material, den ästhetischen Normen oder wegen soziologischen Eigentümlichkeiten Denkmalwert haben. Hier sind besonders zwei Getreidespeicher in Bizovac, einer Ortschaft unweit von Valpovo, zu verzeichnen. Bizovac ist in letzterer Zeit durch seine Thermalquellen bekannt geworden.

Denkmäler sakraler Architektur

Von den mittelalterlichen Kirchenbauten, die auf diesem Gebieten in grosser Anzahl bestanden haben, sind keine erhalten. Die jetzt bestehenden Sakralobjekte in dieser Gegend sind durchwegs spätbarocke Bauten mit klassizistischen Elementen. Auch das Inventar dieser Objekte, meist bescheidener Art, ausser jenen in den Pfarrkirchen von Petrijevci und Valpovo, zeichnet sich durch barock-klassizistische Stilelemente aus.

BILDBEILAGEN

1. Čečavac (Gemeinde Sl. Požega): Romanische Steinplastik aus der Abtei Rudine, S. 13
2. Valpovo: Mittelalterlicher zylindrischer Turm mit Wehrmauer, S. 15.
3. Voćin: Sanktuarium der monumentalen gotischen Kirche der hl. Jungfrau Maria, aufgenommen vor der Restaurierung 1964., S. 16.
4. Toranj: Mittelalterliche Kapelle des hl. Pantheleimon (Aufnahme aus dem Buche dr. R. M. Grujić's), S. 17.
5. Sl. Požega: Christus in der Mandorle - Freskomalerei im Sanktuarium der Kapelle des hl. Laurentius (Photo: Nino Vranić 1967.), S. 18.
6. Sl. Orahovica: Bruchstück einer gotischen Ofenkachel aus der mittelalterlichen Burg »Ružica«, S. 19.

7. Sl. Orahovica: Weibliche Figur, glasierte Keramik, wahrscheinlich Abschlussdekoration von einem Kachelofen aus der mittelalterlichen Burg »Ružica«, S. 20.
8. Ilok: Das türkische Ilok 1608, Zeichnung aus Prandstetters Reisebeschreibung, S. 21.
9. Ilok: Türkisches Mausoleum, S. 22.
10. Sl. Orahovica: Das serbisch-orthodoxe Kloster des hl. Nikolaus im 16. Jahrhundert in der Türkenzeit erbaut, S. 23.
11. Ilok: Einnahme der Stadt Ilok am 12. Juli 1688, Kupferstich, S. 24.
12. Osijek: Der einzige Rest der türkischen Festung, Filibeys Turm, in den Parkanlagen westlich der einstigen österreichischen Innenstadt, S. 25.
13. Osijek — Altstadt — Festung: Gebäude der Hauptwache aus dem Jahre 1730. (Zeichnung Jovan Gojković), S. 26.
14. Osijek — Altstadt — Festung: Das Haus Plemić, Stanivuković Gasse 5, tritt durch seine geschmückte Strassenfront im Barock-Rokokostil unter den übrigen Vohnhäusern der Innenstadt hervor. (Zeichnung Jovan Gojković), S. 27.
15. Osijek — Altstadt - Festung: Eingangstor der Landesverwaltung für Slawonien, S. 28.
16. Osijek — Altstadt - Festung: Palais der Landesverwaltung für Slawonien, Hoffassade vor der Adaptation am Ende des vorigen Jahrhunderts, S. 29.
17. Osijek — Altstadt - Festung: Wassertor, 1715 erbaut S. 29.
18. Osijek — Altstadt - Festung: Das Franziskaner Kloster (Zeichnung Jovan Gojković), S. 30.
19. Osijek — Altstadt - Festung: Museum Slawoniens, S. 31.
20. Osijek — Altstant - Festung: Museum Slawoniens, Innenansicht, Detail, S. 32.
21. Osijek: Plan der Osijeker Festung mit dem Kronenwerk am linken Draufufer, XVIII. Jahrhundert, S. 33.
22. Osijek — Altstadt - Festung: Pestsäule, Hauptwache, Generalatspalais, bilden ein harmonisches Barockensemble der Innenstadt, S. 34.
23. Sl. Požega: Marschall Tito Platz (Im Grundriss mittelalterlich ausgebaut im XVIII und XIX Jahrhundert in Barock - Styl, S. 35.
42. Pakrac: Urbane Einheit unter Denkmalschutz, Blick auf die Marschall Tito Strasse mit dem alten Gemeindehaus, S. 35.
25. Nova Gradiška: Planmässig gebaute Ortschaft im 18. und am Anfang des 19. Jahrhunderts, S. 36.

26. Slavonski Brod: Franziskanerkloster, Kreuzgang, S. 37.
27. Vukovar: Schloss Eltz (heute Städtisches Museum von Vukovar), Hoffront, S. 38.
28. Našice: Altes Schloss der Grafen Pejačević, erbaut zu Beginn des XIX Jahrhunderts, S. 39.
29. Đakovo: Bischöfliche Residenz, von Bischoff Patačić im Jahre 1703. erbaut, im Jahre 1821—1822 vom Bischof Raffay erweitert. In einem Flügel befind sich das Diözesanmuseum S. 39.
30. Virovitica: Schloss der Familie Pejačević, von 1800—1804 vom Architekten Roth gebaut, S. 40.
31. Cernik: Im Grundriss ein mittelalterliches Kastell, das im 18. Jahrhundert barockisiert wurde, S. 41.
32. Donji Miholjac: Schloss Majlath, am Anfangs dieses Jahrhunderts im englischen Tudor - Styl erbaut, S. 41.
33. Osijek: Palast des Viroviticaer Komitats, heute Sitz der Städtischen Versammlung von Osijek, von 1834 bis 1846 vom Architekten N. Hild gebaut, S. 42.
34. Županja: Das letzte Grenzerwachthaus an der Save, heute als Museum von Županja eingerichtet (Zeichnung J. Gojković), S. 42.
35. Osijek: Hauptpostamt (Sezession), 1907 erbaut, S. 43.
36. Osijek: Hauptpostamt, Innenansicht, Detail, S. 44.
37. Vinkovci: Galerie der bildenden Künste, S. 45.
38. Donja Rašenica: Orthodoxe Kapelle der Himmelfahrt der hl. Gottesmutter, seltenes Beispiel der volkstümlichen Holzarchitektur, S. 46.
39. Vukovar: Arbeiterheim in dem 1920 der II. Kongress der Sozialistischen Arbeiterpartei (der Komunisten) Jugoslawiens abgehalten wurde. S. 47.
40. Pakrac: Haus der Familie Marković, Marschall Tito Strasse No 8. Hier arbeitete von 1939—1941. eine illegale Druckerei der Kommunistischen Partei, S. 48.
41. Đakovo: Denkmal dem Volkshelden Ivo Lola Ribar errichtet im Jahre 1952 (Bildhauer Toma Rosandić), S. 48.
42. Bučje: Denkmal zur Erinnerung an die Gründung der I Tchechoslovakischen Brigane »Jan Žižka z Trocnova«, S. 49.
43. Gudnoga (Gemeinde Podravska Slatina): Partisanenkrankenhaus des VI. slawonischen Korps, in welchem von 1942—1945 eine anschnliche Zahl verwundeter und crkrankter Kämpfer gehcilt wurden, S. 50.
44. Vučjak Kamenski (Gemeinde Slavonska Požega): Holzer-ner Notbau einer Schule im Jahre 1944 errichtet, S. 50.

45. Ivanci, im Kriege zerstörtes Dorf (Gemeinde Vinkovci): Denkmal für die gefallen Kämpfer und die Opfer des faschistischen Terrors, S. 50.
46. Batina (Gemeinde Beli Manastir): Siegesdenkmal, Werk des Bildhauers A. Augustinčić, 1947. S. 51.
47. Kamensko: Denkmal dem Siege der Völker Slawoniens, Werk des Bildhauers V. Bakić, S. 52.
48. Jasenovac: Denkmal für die Opfer des Konzentrationslagers Jasenovac, Werk des Architekten B. Bogdanović, S. 53.
49. Ilok: Gruft der Rotarmee, Denkmal aus dem J. 1962, Arbeit des Ingenieurs Z. Kolacio, S. 54.
50. Valpovo: Denkmal für die gefallenen Kämpfer des Nationalen Befreiungskrieges (originaler Flugzeugflügel im Volkspark des Schlosses Valpovo,) S. 54.
51. Brodanci (Gemeinde Valpovo): Denkmal den gefallenen Kämpfern und den Opfern des faschistischen Terrors, S. 55.
52. Valpovo: Plan von Valpovo aus dem Jahre 1774, S. 64.
53. Valpovo: Panorama, S. 65.
54. Valpovo: Überreste des mittelalterlichen zylindrischen Turms und der Wehrmauer, S. 67.
55. Valpovo: Schloss Prandau-Normann, Hauptfassade, S. 69.
56. Valpovo: Das Schloss Pandau-Normann, östliche Ansicht, S. 70.
57. Valpovo: Schloss Prandau-Normann, sichtbare Reste des Wassergrabens des mittelalterlichen Kastells Walpo, S. 72.
58. Valpovo: Museum, historische Abteilung, S. 75.
59. Valpovo: Museum, Abteilung des nationalen Befreiungskrieges, S. 75.
60. Valpovo: Museum, Abteilung der Handwerke, S. 76.
61. Valpovo: Museum, Entwicklung der Feuerwehr, S. 76.
62. Valpovo: Museum, Ethnographische Abteilung, S. 77.
63. Valpovo: Einstige herrschaftliche Pferdestallungen, jetzt Betrieb der Metallindustrie »Standard« aus Osijek, S. 79.
64. Valpovo: Spätbarockes Hotelgebäude, S. 80.
65. Valpovo: Spätbarockes Haus der Apothekerfamilie Desaty, S. 81.
66. Valpovo: Spätbarockes Wohnhaus der Familie v Burian, S. 83.
67. Valpovo: Wohnhaus in der Đuro Salaj G. No. 11, S. 84.

68. Valpovo: Denkmal dem verdienstvollen Sohne Valpovos, Dr Prof. Matija Petar Katančić, kroatischer Dichter, Historiker und Archäologe von europäischem Format im Park vor dem Schlosse, S. 86.
69. Belišće: Teil der alten Arbeiteransiedlung aus dem Ende des vorigen Jahrhunderts, S. 88.
70. Belišće: Eisenbahnung mit der Lokomotive »Partizanka«, die auf dem befreiten Territorium 1943, auf der Strecke Voćin — Čačinci — Sl. Drenovac — Orahovica, verkehrte, S. 89.
71. Belišće: Arbeiterwohnhaus, Valkaj G. No 18, S. 91.
72. Belišće: Gebäude des neueröffneten Museums, S. 92.
73. Belišće: Wehngelände mit Mansarden, Radnička G. No 2, S. 93.
74. Belišće: Ebenerdiges Wohnhaus, Radnička G. No 6, S. 95.
75. Belišće: Verwaltungsgebäude des Kombinats »Belišće«, im J. 1906 erbaut, Vorderfront, S. 96.
76. Belišće: Verwaltungsgebäude des Kombinats »Belišće« - monumentale Halle in einem modifizierten sezeptionistischen Stil, S. 97.
77. Belišće: Memorial - Gattersäge, S. 99.
78. Bizovac: Schloss des Grafen Normann, jetzt Elementarschule »Jakša Kučinac«, S. 101.
79. Bizovac: Getreidespeicher des Damjan Erić, Marschall Tito G. No 58, S. 104.
80. Bizovac: Getreidespeicher des Martin Sudar, Marschall Tito G. No 130, S. 105.
81. Bistrinci: Bildstöckel der hl. Anna, S. 109.
82. Bizovac: Pfarrkirche des hl. Apostels Mathäus, S. 111.
83. Brođanci: Pfarrkirche der hl. Anna, S. 113.
84. Petrijevci: Pfarrkirche des hl. Apostels Petrus, S. 115.
85. Petrijevci: Jagdschloss Jelengrad um das J. 1918 zerstört, S. 117.
86. Satnica: Kapelle der hl. Katharina, S. 118.
87. Valpovo: Pfarrkirche der hl. Maria, S. 120.
88. Valpovo: Ehemalige Rochuskapelle, S. 123.

Summary

I CULTURAL MONUMENTS IN SLAVONIA AND BARANYA

The Slavonian region — bordered by the rivers Danube, Drava, Sava and Ilova — is a natural and historic unity where there existed an intensive life and where different civilisations and cultures were created from the prehistory on up to the present day, to what numerous archaeological sites and cultural monuments bear witness. With the great migrations of nations from the 4th to the 7th centuries, the Roman civilisation and culture ceased to exist. By the Tartar invasion in the 13th century and the Turkish penetration in the 16th century, the efforts of masters in the romanic and gothic architecture and arts were mostly destroyed, so that up to this day only few mediaeval sacral objects and ruins of castles remained.

After the Turkish rule ceased in 1987, Austria started to systematically clear away the remains of islamic architecture and art and then began to renew and rebuild the land in the spirit of the European tradition of the belated and modified Austrian baroque. Old mediaeval places were revived and new fortifications at Osijek, Slavonski Brod and Gradiška were erected; cloisters, manor-houses with parks were built. On the territory of the Military Border a new type of architecture appeared, subordinated to the utilitarian military organisation.

The rural architecture in the mountainous and woody districts retained for long the traditional type of wooden houses and churches. In the eastern parts

of Slavonia and Baranya still exists the so-called Pannonian type of houses built from bricks, baked or dried, or else from packed earth.

In the further urbanisation of Slavonia in the course of the 19th century all historic styles were applied to which the secession followed which is very characteristic for Osijek. Osijek has many good examples of secession houses and public buildings.

Of special significance for the recent history of this region are the numerous monuments representing the development of the revolutionary Workers' Movement, the Communist Party, the Liberation Struggle and the newest documents connected with the developing selfgovernment.

II HISTORIC AND CULTURAL MONUMENTS OF THE VALPOVO AREA

The larger area around Valpovo had been inhabited from the prehistory on, as many archaeological sites prove it. In Roman times we know only about two more significant settlements here, one at Valpovo the other at Petrijevci (Iovalia and Mursella). After the fall of the Roman Empire when the Slavs appeared in the 6th century, tribal settlements developed in this area. In the course of the 12th century this area came under Hungarian influence due to the first Hungarian estate-owners of Valpovo. Before the Turkish invasion occurred, a solid stronghold had been built at Valpovo as a centre of the estate, but in 1543 it was captured by the Turks.

Valpovo remained under Turkish rule till 1687 when it was set free and newly populated. In 1721 the whole estate together with the decayed stronghold

»Walpo« were given to the baron P. A. Prandau whose direct heirs kept the estate up to 1885 when count Normann and his descendants inherited it.

The Remains of the Mediaeval stronghold and Prandau - Normann castle

In the complex of the old stronghold of which up to this day the cylindrical tower is preserved, the Prandau lords erected a twostoreyed castle (manor-house) in the baroque and classicism style. In it the Museum of the Valpovo area is now lodged and around it there is a large park rich with exotic trees and shrubs.

Valpovo is a Historic and Urban Unity

The urbanistic conception of Valpovo is based on the location of the old stronghold which around the Preturkish and Turkish settlement developed in the form of a spider's net which even Valpovo of today retained and all that adds a special feature to this unity.

In the complex of this urbanistic achievement — besides the Prandau - Normann manor-house (castle) and its farmbuildings — of some significance are the parish church of the Holy Virgin built in 1722, the hotel built in the late baroque style, the house of the pharmacist family Deszathy, the house of the noble family Burian, the St. Rochus Chapel and so on, as well as the sculpture of M. P. Katančić, a distinguished son of Valpovo who became famous as a historian and archeologist — and, also the monuments dedicated to the Liberation Struggle (that are to be published in a special book).

The Industrial Plant Belišće

Beside Valpovo, the political and cultural centre of this area, the industrial plant Belišće has a special significance for this community. It sprang up some eighty years ago due to the rapid development of timber industry and its dependent branches. In this place we see several types of buildings, from the more representative ones like the managerial building of the industrial plant down to the very modest and small houses for the working class destitute of any accommodation which were built when the Gutmanns owned the whole enterprise. Among these houses there is a small one that houses the Belišće Museum. This small museum keeps collections of objects and documents concerning the development of Belišće as an industrial place, documents of the revolutionary actions of the working class, the Liberation Movement and the achievements of the industrial plant.

Except these architectural monuments and the small museum, Belišće possesses some memorial objects of extraordinary value as for instance an old saw-mill (out of function) and the complex of the railway station, the memorial train with the locomotive »Partizanka« that communicated in the course of the last war on the Slavonian liberated territory between the Papuk mountains and the Drava valley.

Etnologic monuments

In this area there still exist objects of old traditional rural architecture that by their technics, material, aesthetic, sociologic and other values distinguish themselves as real memorial objects, as for example

there still exist two old granaries at Bizovac — a village near Valpovo, recently often mentioned by its thermal and mineral springs.

Monuments of sacral architecture

Although in the middle ages, as recorded, quite a number of churches existed in this area, no one has been preserved so far. The existing churches belong to the late baroque period with only slightly visible elements of classicism. While the inventory of the interior of these small churches bear witness of a modest type of the belated baroque, the parish churches at Valpovo and Petrijevci possess an inventory of more solid baroque furniture and small objects of a better quality.

(Összefoglaló)

SZLAVÓNIA ÉS BARANYA MŰEMLEKEI

A Duna, Száva és Ilova között elterülő Szlavónia történelmi és természeti egységet képez, ahol az őskortól napjainkig intenzív élet folyt, és különböző civilizációk és kultúrák keletkeztek, amiről számos régészeti lelőhely és történelmi műemlék tanúskodik.

A IV—VII. századig lezajlott nagy népvándorlásokkal megszűnt a római civilizáció és kultúra fejlődése, a XIII. században bekövetkezett tatár betörések, valamint a XVI-ik századi török hódítások nagyrészt megsemmisítették a románkori és gótikus építészet és művészet mestereinek munkáit. Ilymódon csak igen kevés középkori egyházi építmény és várrom maradt fenn napjainkig.

A török kiűzetése után, 1687-ben ezen a területen megkezdődött a mohamedán építészet és művészet rendszeres megsemmisítése, s elkezdődött az újjáépítés az európai szellem, valamint a korabeli, kissé módosított, osztrák későbarokk jegyében. Újjáépülnek a régi középkori helységek és kisvárosok, erődök épülnek Eszéken, Szlavónbródban és Stara Gradiskán. Új kolostorok, gyönyörű parkokkal övezett kastélyok épülnek fel, a határőrvidék területén pedig kifejlődik egy jellegzetes, a katonai rendszernek alárendelt építészet.

Az erdős hegyvidék népi építésze sokáig megőrizte a különböző típusú faházak és egyházi építmények hagyományos építkezési módját. Szlavónia keleti részén, valamint Baranyában leggyakoribb a téglából, vályogból, vertfalból épített, úgynevezett pannón típusú ház.

A XIX. század folyamán, Szlavónia további urbanizálásának során az összes történelmi stílus előfordul, azután következik a századvégi szecesszió, amely Eszék építészetére igen jellemző.

Ennek a területnek legújabb történetében különösen jelentős az igen gazdag műemlék-örökség a forradalmi munsásmozgalom, a Kommunista párt fejlődésének korszakából és a népfelszabadító háború idejéből. A legújabb korból az öngazgatáshoz kötődő emlékek értékesek.

VALPOVÓ-KÖRNYÉK MŰEMLEKEI **(Összefoglaló)**

Valpovó környéke már az őskorban lakott terület volt, amiről számos régészeti lelőhely tanuskodik. Tudomásunk szerint a római korban itt két település volt: Valpovón és Petrijevcin. A szlávok megjelenése után ezen a területen törzsállamok keletkeztek.

A XII. századtól a terület magyar fennhatóság alá kerül, amit a valpovói uradalom első tulajdonosai tanúsítanak. A török hódítások idejéig felépült a valpovói vár, az uradalom központja, amely 1543-ban kerül török kézre.

A török uralom megszűnése után, 1867-től benépesül a helység, a birtokot és a lerombolt középkori Walpo várat P. A. Prandau báró kapja meg 1721-ben. A báró közvetlen örökösei 1885-ig uralkodnak a birtokon, ekkor a Normann család tulajdonába kerül.

A középkori vár maradványai és a Prandau-Normann kastély

A középkori váron belül, amelynek henger alakú bástyája máig megmaradt, a Prandau család kétemeletes barokk-klasszicista jellegű kastélyt építtetett, amelyben a területi múzeum kapott helyet. A kastélyt tágas, egzotikus fákkal és növényekkel gazdagon beültetett park övezi.

Valpovó történeti-urbanisztikai egysége

Valpovó urbanisztikai jelleget a középkori Walpo vár elhelyezése határozta meg. E vár körül alakult ki a török előtti és török kori település, 1867. után pedig a mai Valpovo magva is, amely pókháló-alakjával különös jelleget ad ennek a történelmi városi egységnek.

Az urbanisztikai egységen belül, a Prandau-Normann kastély és uradalmi épületei mellett, kiemelkednek az 1721-ben épült Boldogasszony plébániatemplom, a szálloda későbarokk épülete, a Desaty patikus család háza, a Burján család háza, a Rókus kápolna és mások, ezenkívül Valpovó híres szülöttjének, M. P. Katančič európai hírű történész, író és régész szobra, valamint a népfelszabadító háború emlékművei, amelyeket külön könyv mutat majd be.

Belistye, az ipari helység

A valpovói község területén, a politikai és kulturális központú Valpovón kívül, különösképp jelentős Belistye mint ipari központ. A faipar és kísérő ágainak nagy fejlődése már 80 évvel ezelőtt lehetővé tette tervszerű kiépítését.

A helységben néhány építészeti típus található, a Belistyei Kombinát reprezentatív igazgatóságától a, Guttmann időkből származó, kényelmetlen, szűk munkáslakásokig. Az utóbbiakhoz tartozik a helyi múzeum épülete is, amely Belistye fejlődéséről, a munkásosztály forradalmi tevékenységéről, a népfelszabadító háborúról, valamint a Belistyi Kombinát eredményeiről szóló dokumentumokat őriz.

Az építészeti és a népfelszabadító háború emlékművei, valamint az önigazgatáshoz kötött leguabb emlékek mellett, meg kell említenünk még néhány nagy értéket: az »emlék-fűrészt« és a vasutállomás tömbjét

a »Partizanka« mozdonnyal ellátott emlékvonattal együtt, amely a népfelszabadító háború idején a szlavóniai felszabadult területen közlekedett.

Néprajzi emlékek

Ezen a területen a falusi építészetnek még elég sok létesítménye maradt fenn. Technikai kivitelezésük, felhasznált anyaguk, esztétikai törvényszerűségeik, valamint szociológiai, vagy más jelentőségük révén műemlékeknek számíthatnak. Különösképpen értékes két hambár Bizovácon, a Valpovótól nem messze fekvő, termálforrásairól ismert faluban.

Az egyházi építészet emlékei

A középkori egyházi építményekből egy sem maradt meg, habár az írott adatok szerint sok volt belőlük. A valpovói terület egyházi építészetének emlékei későbarokk jellegűek, de feltűnnek rajtuk a klasszicizmus elemei is. Úgyszintén a belső berendezés is a szerényebb későbarokk és klasszicizmus elemeit mutatja, kivéve a petrijevci és valpovói plébániatemplom igényesebb berendezését.

P O G O V O R

Ovu su knjigu autor i izdavač zamislili kao priručnik za upoznavanje spomenika kulture Valpovštine u okviru spomeničkog fundusa Slavonije i Baranjske. Knjiga će istodobno poslužiti i nastavnicima osnovnih škola u ostvarenju programskih zadataka zavičajne nastave, učenicima srednjih škola kao i polaznicima tečajeva za turističke vodiče, koji je organiziralo »Društvo prijatelja starina« u Valpovu.

U nedostatnosti materijalnih sredstava bilo je nemoguće u jednoj knjizi objelodaniti sve spomeničke vrijednosti, pa se stoga pojavljuje prvi dio knjige »Spomenici kulture Valpovštine«, u kojoj su obrađeni svi evidentirani spomenici profane i sakralne arhitekture na području Valpovštine.

Za izlazak ove knjige dugujemo zahvalnost radnicima i društveno-političkim organizacijama iz Valpova i Osijeka, kulturnim ustanovama s područja Slavonije i Baranjske: Muzeju Slavonije u Osijeku, Gradskom muzeju Vukovara, muzejima iz Iloka i Belišća, »Novogradiškim novinama«, »Virovitičkom listu«, »PTT listu« poduzeća PTT saobraćaja Osijek, »Jednoti« - listu Čeha i Slovaka u Srijemu, Hrvatskoj iz Daruvara.

Zahvaljujemo se naučnim i stručnim radnicima koji su također doprinijeli izlaženju ove knjige: dr. Dinko Pinterović, dr. Anđeli Horvat, dr. Zdravku Maričiću, A. E. Brliću, prof. Mariji Malbaši, prof. Nini Horvati, prof. Jeleni Stojanović, prof. Lábadi Károly-u i prof. Mirku Bulatu.

Valpovo, lipnja 1976. god.

Predsjednik Upravnog odbora
Društva prijatelja starina Valpova
Zvonimir Neuwirth

Vrlo rado ćemo prihvatiti svaku dobronamjernu primjedbu
na nedostatke i nepotpunost u radu.

S A D R Ź A J

Uvodna riječ - dr. Anđela Horvat	— — —	5— 6
Recenzija - dr. Zdravko Marić	— — —	7— 8
PREGLED SPOMENIKA KULTURE		
SLAVONIJE I BARANJE	— — — —	9— 56
SPOMENICI KULTURE VALPOVŠTINE - I dio		57—124
I Profani spomenici	— — — —	59—101
— Historijska urbanistička cjelina Valpova		62— 66
— Ostaci srednjovjekovnog grada Valpovo - cilindrična kula u sklopu dvorca	— —	66— 70
— Dvorac - Muzej Valpovštine	— — —	71— 77
— Kompleks bivše vlastelinske konjušnice	— — — — —	78— 79
— Kasnobarokna katnica hotela	— —	79— 81
— Kasnobarokna katnica Desaty	— —	81— 82
— Kasnobarokna kuća Burjan	— — —	82— 84
— Stambena prizemnica, ulica Đure Salaja br. 11	— — — — —	84— 85
— Spomenik Petra Katančića	— — —	85— 86
— Belišće	— — — — —	87— 88
— Kompleks bivše željezničke stanice Belišće sa Spomen vlakom	— — —	88— 90
— Prizemnica u Valkajevoj ulici br. 18		90— 92
— Muzejska zgrada u Belišću	— — —	92— 93
— Ugaoni stambeni objekt sa mansardama, Radnička ulica br. 2	— — — —	92— 94
— Stambena prizemnica, Radnička ulica br. 6	— — — — —	94— 95
— Zgrada uprave Kombinata Belišće	—	95— 98
— Spomen gater	— — — — —	98— 99
— Bizovac: Dvorac grofa Normana - sada zgrada Osnovne škole »Jakša Kućinac«		100—101
II Etnološki spomenici	— — —	102—106
— Bizovac: Hambar Erić Damjana	— —	103—104
— Bizovac: Hambar Sudar Martina	— —	105—106

III Spomenici sakralnog

graditeljstva	— — — — —	107—123
— Bistrinci: Poklonac sv. Ane	— — — — —	109—110
— Bizovac: Župna crkva sv. Matije apostola	— — — — —	110—112
— Brođanci: Župna crkva sv. Ane	— — — — —	112—114
— Petrijevc: Župna crkva sv. Petra apostola	— — — — —	114—116
— Petrijevc: Kapela sv. Roka	— — — — —	—116
— Satnica: Kapela sv. Katarine	— — — — —	118—119
— Valpovo: Župna crkva Bezgrešnog začeca Bl. Dj. Marije	— — — — —	119—121
— Valpovo: Bivša kapela sv. Roka	— — — — —	122—123
Evidencija i obrada spomenika Valpovštine nisu završene	— — — — —	—124
BIBLIOGRAFIJA štampanih radova o spomenicima kulture i prirode i radu službe zaštite spomenika kulture na području Slavonije i Baranje, objavljenih u toku 1975. i početkom 1976. godine		— — — — — 125—140

Zusammenfassung

— DIE KULTURDENKMALER SLAWONIES UND DER BARANJA	141 — 142
— DENKMALER DES KREISES VALPOVO — VALPOVŠTINA GENANNT 1. BUCH . . .	142 — 145
— BILDBEILAGEN	145 — 149
Summary	
— CULTURAL MANUMENTS IN SLAVONIA .	150 — 151
— HISTORIC AND CULTURAL MONUMENTS OF THE VALPOVO AREA	152 — 154
Összefoglaló	
— SZLAVÓNIA ÉS BARANYA MŰEMLEKEI .	155 — 156
— VALPOVÓ — KÖRNYEK MŰEMLEKEI .	156 — 158
P o g o v o r	159

Mišljenjem Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu br.: 2010/1-1976. od 14. IV 1976. ova knjiga oslobođena je plaćanja poreza na promet.